

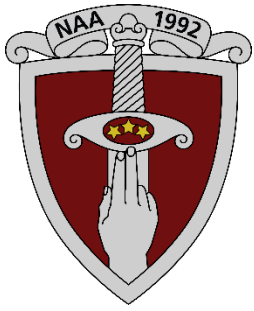

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori

Ieva Bērziņa, Uldis Zupa
2020

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori

Dr.sc.pol. Ieva Bērziņa

Mg.soc. Uldis Zupa

Drošības un stratēģiskās pētniecības
centra vadošā pētniece

Biznesa augstskolas “Turība”
doktorants

Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs

Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Ezermalas iela 8, LV-1017, Rīga, Latvija
<http://www.naa.mil.lv>

Autori:

Ieva Bērziņa: *Dr.sc.pol.*, Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra vadošā pētniece. Promocijas darbā pētīja politiskās komunikācijas globalizāciju un ārvalstu ietekmi uz politiskajām kampaņām Latvijā. Pašreizējās pētniecības intereses un akadēmiskās publikācijas skar jautājumus par visaptverošu valsts aizsardzību un valsts drošības nemilitārajiem aspektiem, Krievijas ietekmi uz citu valstu informatīvo telpu, stratēģisko komunikāciju un patriotismu. I. Bērziņas jaunākās akadēmiskās publikācijas: *“Weaponization of “Colour Revolutions”*; *“Total Defence as a Comprehensive Approach to National Security”*; *“Political Trust and Russian Media in Latvia”*; *“The Narrative of “Information Warfare against Russia” in Russian Academic Discourse”* un citas.

Uldis Zupa: *Mg. soc.*, Biznesa augstskolas “Turība” doktorants studiju programmā “Komunikācijas vadība”, Liepājas Universitātes profesionālā maģistra studiju programmas “Vadības zinības” direktors un lektors. NBS rezerves komandleitnants, Karlbergas militārās akadēmijas absolvents, kurš divdesmit gadu ilgušajā militārajā karjerā starp daudziem komandējošā sastāva amatiem bijis arī Jūras spēku kuģa A53 “Virsaitis” komandieris, NBS militārais pārstāvis NATO štābos un Jūras spēku Mācību centra komandieris. U. Zupas pētnieciskās intereses saistītas ar stratēģisko, riska un krīžu komunikāciju un tās praktisko lietojumu sabiedrības kopējo interešu labā, kas arī atspoguļojas doktora disertācijas tēmā, kurā tiek aplūkota nacionālā stratēģiskā komunikācija visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas kontekstā.

Maketētāja: Maija Graudiņa

Vāka foto: Maija Graudiņa

Pētījums atspoguļo Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centra pētnieku personīgo viedokli un secinājumus.

Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori

Ievads

Latvijas drošības politikas pamats ir NATO kolektīvā aizsardzība, tomēr Krievijas piecu dienu karš ar Gruziju un karš Ukrainā uzskatāmi rāda, ka, ņemot vērā Latvijas ģeogrāfisko novietojumu, vēsturiskās saiknes ar Krieviju, kā arī tendences starptautiskajā politikā, ļoti liela nozīme ir savlaicīgai pašaizsardzības spēju veidošanai. Visaptveroša valsts aizsardzība, ko Latvija sāka ieviest 2018. gadā, ir viens no nozīmīgiem un prioritāriem soļiem Latvijas pašaizsardzības spēju veidošanā un stiprināšanā. Tā ir aizsardzības koncepcija, kas paredz visas sabiedrības iesaisti, tāpēc visaptverošas valsts aizsardzības dzīvotspēja ir primāri atkarīga no sabiedrības gribas aizstāvēt savu valsti. Līdz ar to šī pētījuma mērķis ir gūt padziļinātu ieskatu tajā, kāda ir Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti, kādi valsts un sabiedrības attiecību aspekti to ietekmē pozitīvā un negatīvā veidā un ko vajadzētu darīt, lai gribu aizstāvēt valsti palielinātu.

Īpaša uzmanība pētījumā pievērsta tam, kas ir kopīgs un atšķirīgs to Latvijas iedzīvotāju uzskatos, kuri ģimenē lieto latviešu vai krievu valodu, jo Latvija ir valsts ar vienu no augstākajiem iedzīvotāju, kuri ģimenē lieto krievu valodu, īpatsvariem pasaulē, savukārt “Krievijas tautiešu” interešu un tiesību aizstāvēšana ārpus Krievijas robežām ir viens no Kremļa ārpolitikas instrumentiem, tai skaitā situācijās, kad nepieciešams pamatot militāra spēka lietojumu. Tas nozīmē, ka Latvijas sabiedrības sašķeltība potenciāli var tikt izmantota naidīgās interesēs, līdz ar to savstarpējā cieņā un sapratnē veidotas un stiprinātas attiecības starp valstsnāciju un mazākumtautībām ir būtisks jautājums visaptverošas valsts aizsardzības attīstībā.

Pētījums tika veikts divos secīgos posmos. Pirmajā posmā laika periodā no 2018. gada decembra līdz 2019. gada maijam tika veiktas 26 dziļās intervijas ar Liepājas iedzīvotājiem, no kuriem 12 ģimenē lieto latviešu valodu, bet 14 – krievu. Liepāja tika izvēlēta kā īpaši piemērota vieta izpētei, jo tā ir bijusī slēgtā pilsēta PSRS okupācijas periodā ar aptuveni 29 % etnisko krievu, 16 % nepilsoņu, kā arī padomju militārpersonu un viņu pēcteču klātbūtni, kas nodrošina plašu un daudzveidīgu viedokļu spektru. Dziļajās intervijās tika izzināti respondentu viedokļi par jautājumiem, kas potenciāli varētu ietekmēt gribu aizstāvēt valsti: informētība un attieksme pret visaptverošu valsts aizsardzību; Latvijas sabiedrības vērtības; nacionālais lepnums; patriotisms; vēsturiskās atmiņas; politiskā uzticēšanās; uzticēšanās bruņotajiem spēkiem; starpetniskās attiecības; mediju patēriņš un draudu uztvere.

Pētījuma otrajā posmā laika periodā no 2019. gada 5. līdz 27. oktobrim sadarbībā ar tirgus un socioloģisko pētījumu aģentūru “Latvijas Fakti” tika veikta nacionāli reprezentatīva aptauja, izmantojot tiešās (*face-to-face*) intervijas respondenta dzīvesvietā latviešu vai krievu valodā. Tika aptaujāti 1075 respondenti vecumā no 16 līdz 74 gadiem visos Latvijas reģionos. Kvantitatīvā pētījuma anketa tika izstrādāta, balstoties uz dziļajās intervijās iegūtajiem datiem. Pētījuma rezultātu izklāstā un analīzē tiek izmantoti gan

kvantitatīvie dati, gan dziļajās intervijās iegūtā informācija, kas dod iespēju precīzāk un pārliecinošāk interpretēt aptaujas datus.

Galvenais pētījuma secinājums ir tāds, ka visaptveroša valsts aizsardzība skar plašu valsts un sabiedrības attiecību spektru, kas ietekmē sabiedrības gribu aizstāvēt valsti, līdz ar to šīs sistēmas ieviešanas gaitā jāaktualizē jautājumi, kas pārsniedz militāro risinājumu robežas, piemēram, politiskā uzticēšanās, starpterniskā saliedētība, sabiedrības vērtību sistēma un citi. Visaptverošas valsts aizsardzības sistēmā vienlīdz svarīgi ir gan militārie, gan civilie aspekti un to integrēts lietojums, tāpēc ir pamatota jēdziena “griba aizstāvēt valsti” paplašināšana ar nemilitāru dimensiju, kas uzrāda augstāku Latvijas sabiedrības gatavību aizstāvēt valsti, nekā līdz šim uzskatīts.

Griba aizstāvēt valsti

Latvija pieder to valstu grupai, kurā ir drīzāk zema griba aizstāvēt valsti kara gadījumā¹, un to apstiprina arī šis pētījums, jo tikai 31 % respondentu atzina, ka militāra uzbrukuma gadījumā būtu gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās (1. att.). Šie pētījuma rezultāti sakrīt ar tendenci 2016. gadā, kad 33 % respondentu pilnībā un drīzāk piekrita apgalvojumam: “Nepieciešamības gadījumā es esmu gatavs cīnīties ar ieročiem rokās, lai aizstāvētu Latviju.”² Arī etniskā griezumā tendences ir līdzīgas – 2019. gadā 38 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 19 % ar krievu valodu pauda gribu aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās (1. att.), bet 2016. gadā šie rādītāji bija attiecīgi 44 un 18 %.³

No vienas puses, šādus rezultātus varētu interpretēt kā negatīvu tendenci, kas uzrāda salīdzinoši zemu Latvijas sabiedrības ieinteresētību saglabāt valsts neatkarību militāra uzbrukuma gadījumā, tomēr dziļās intervijas dod iespēju niansētāk izprast kvantitatīvos datus. Viens no būtiskiem iemesliem, kāpēc cilvēki nav gatavi aizstāvēt valsti ar ieročiem rokās, ir viņu dabiska nevēlēšanās kādu nogalināt, nevis vienaldzība attieksmē pret valsti:

“Protams [būtu gatavs aizstāvēt Latviju]! Cita lieta, vai es varētu uz kādu šaut, tā ir pilnīgi cita tēma. Es varētu teikt nu tā uzreiz, man pietrūktu drosme izšaut uz cilvēku. [...] Ikviens karš ir traģēdija. Tur nav zaudētāju vai uzvarētāju, mirst cilvēki, bet dzīvība ir pati vērtīgākā lieta, kas mums ir.” (Intervija 6, vīrietis, 25–35 gadi, krievu valoda)

Nemot vērā, ka mūsdienās ģeopolitisko mērķu sasniegšanai aizvien vairāk tiek izmantoti nemilitāri risinājumi (piemēram, Krievijas ģenerālštāba priekšnieks V. Gerasimovs norāda, ka starpvalstu konfliktos nemilitāro un militāro pasākumu attiecība ir četri pret viens⁴), visaptveroša valsts aizsardzība ietver arī plašu spektru nemilitāru lomu

¹ Gallup International Association. (2015). *Voice of the People 2015*, p. 284. <http://www.gallup-international.com/wp-content/uploads/2017/10/GIA-Book-2015.pdf>

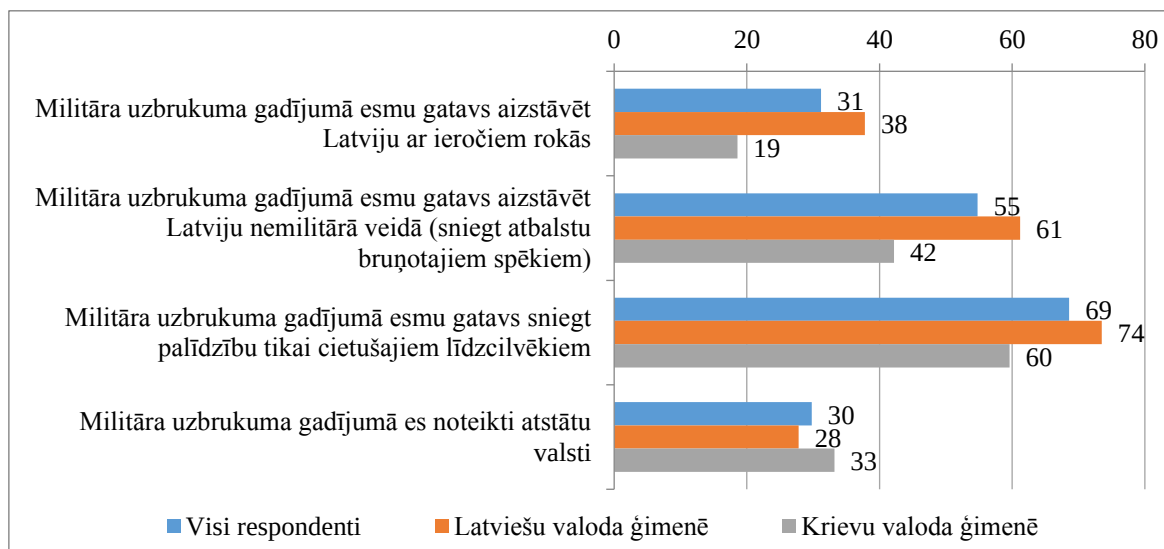
² SKDS. (2016). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 42. lpp. https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf

³ SKDS. (2016). *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem: Latvijas iedzīvotāju aptauja*, 43. lpp. https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/SKDS_aptauja_2016%20%281%29.pdf

⁴ Gerasimov, V. (2013). *Cennost nauki v predvidenii [Zinātnes vērtība ir paredzēšana]*. *Voyenno-promishlenniy kuryer*, 8(476), <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>

(piemēram, medicīna, loģistika, komunikācija u.c.). Tāpēc šajā pētījumā tika nolemts paplašināt jēdzienu „griba aizstāvēt valsti”, tajā ietverot arī nemilitāru dimensiju. Atbilstoši pētījumā iegūtajiem datiem, 55 % respondentu, tai skaitā 61 % ar latviešu valodu ģimenē un 42 % ar krievu valodu ģimenē (1. att.), ir gatavi aizstāvēt Latviju nemilitārā veidā, sniedzot atbalstu bruņotajiem spēkiem. Tātad vairāk nekā puse Latvijas sabiedrības pauž gatavību aizstāvēt valsti, atbilstoši savām spējām un personības psiholoģiskajai struktūrai.

**1. attēls. Rīcība militāra uzbrukuma gadījumā
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

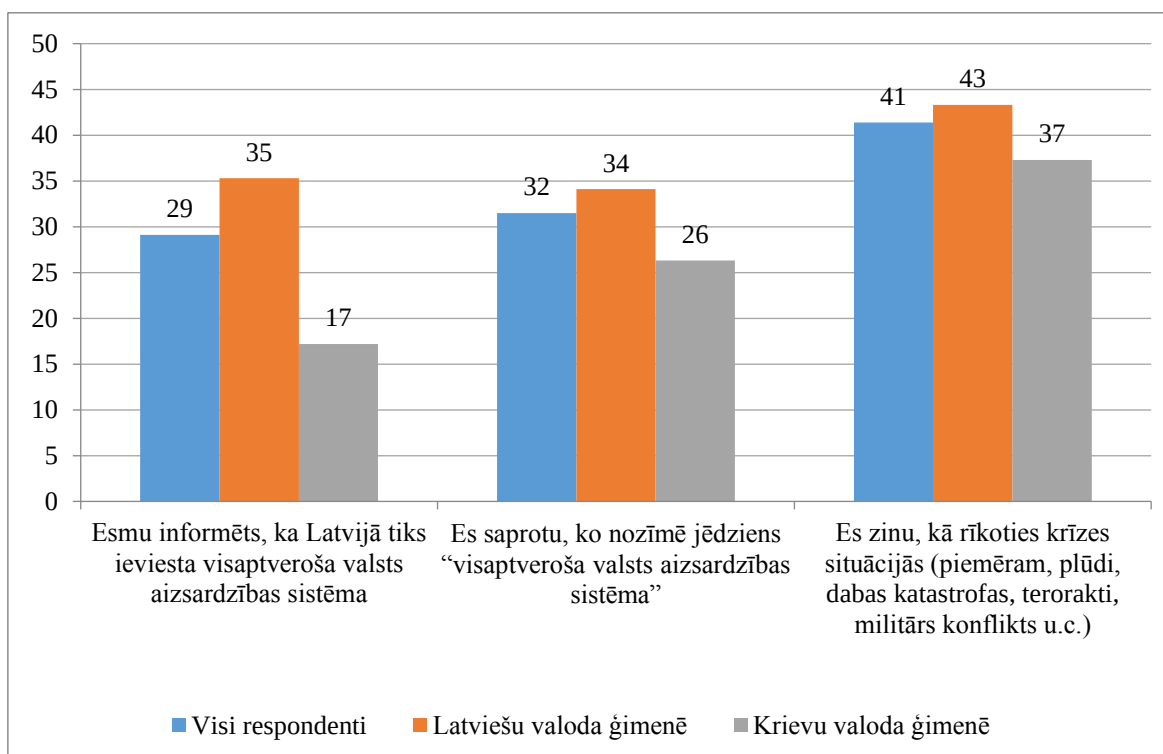
Gatavība sniegt palīdzību cietušajiem cilvēkiem ir vēl augstāka – to atzina 69 % respondentu (1. att.), savukārt vismazāk bija to, kuri militāra konflikta gadījumā pamestu valsti – tie bija 30 % respondentu, un šajā ziņā nepastāv būtiskas atšķirības etniskajā griezumā, jo šo grupu veido 28 % ar latviešu valodu ģimenē un 33 % ar krievu valodu ģimenē (1. att.). Analizējot sabiedrības gribu aizstāvēt valsti kontekstā ar citiem mainīgajiem, var iegūt padziļinātu priekšstatu par faktoriem, kas to vecina vai kavē.

Zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā

Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma, ko Latvija sāka ieviest 2018. gadā, ir veids, kā ikviens Latvijas iedzīvotājs varēs iesaistīties valsts aizsardzībā, tādēļ griba aizstāvēt valsti, pirmkārt, tiek aplūkota šīs aizsardzības koncepcijas kontekstā. Kvalitatīvajā pētījumā tika noskaidrots, ka Liepājas iedzīvotājiem ir nepietiekamas zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu, taču attieksme pret ideju kopumā ir pozitīva:

“[Visaptveroša valsts aizsardzības sistēma] neļaus notikt tam, ka būs haoss. Ja šobrīd notiktu tāda situācija, es nezinātu, ko man darīt. Es nezinātu, kur var iet, kas man jādara, kur man jāvēršas, kam es varu uzticēties, kam es nevaru uzticēties. [..] Cilvēkiem nav īsti izpratnes par to, kurš tad būs tas cilvēks kaut vai tajā pašā pašvaldībā, kas izies pilsētas centrā, savāks visus cilvēkus un pateiks, ka tagad mēs rīkosimies šādi.” (Intervija 1, sieviete, 22 gadi, latviešu valoda)

**2. attēls. Zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Kvantitatīvā pētījuma dati daļēji apstiprina kvalitatīvajā pētījumā konstatēto tendenci, jo tikai 29 % respondentu bija informēti, ka Latvijā tiks ieviesta visaptveroša valsts aizsardzības sistēma, un 32 % respondentu atzina, ka saprot, ko nozīmē jēdziens “visaptveroša valsts aizsardzības sistēma” (2. att.). Tas ir nepietiekams informētības līmenis, ja vēlas panākt visas sabiedrības iesaisti, taču jāņem vērā, ka pētījuma veikšanas laikā ir sperti tikai pirmie soļi visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas izstrādē un vēl nav īstenotas nozīmīgas komunikācijas kampaņas. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, ka informētībā par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu var konstatēt nozīmīgas atšķirības etniskajā griezumā, jo par šo aizsardzības nozares prioritāro uzdevumu ir informēti 35 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un tikai 17 % respondentu ar krievu valodu ģimenē (2. att.). Tas nozīmē, ka arī visaptverošas valsts aizsardzības kontekstā ir jāpievērš pastiprināta uzmanība komunikācijai ar Latvijas mazākumtautībām.

Savukārt 41 % respondentu, kuri uzskata, ka zina, kā rīkoties krīzes situācijā (2. att.), ir pārsteigums, jo dziļajās intervijās respondenti izteiktāk atzina to, ka nezina, kā rīkoties krīzes situācijās. Iespējams, ka šo rezultātu var skaidrot ar to, ka jēdziens “krīze” aptaujas jautājumā ir formulēts ļoti plaši:

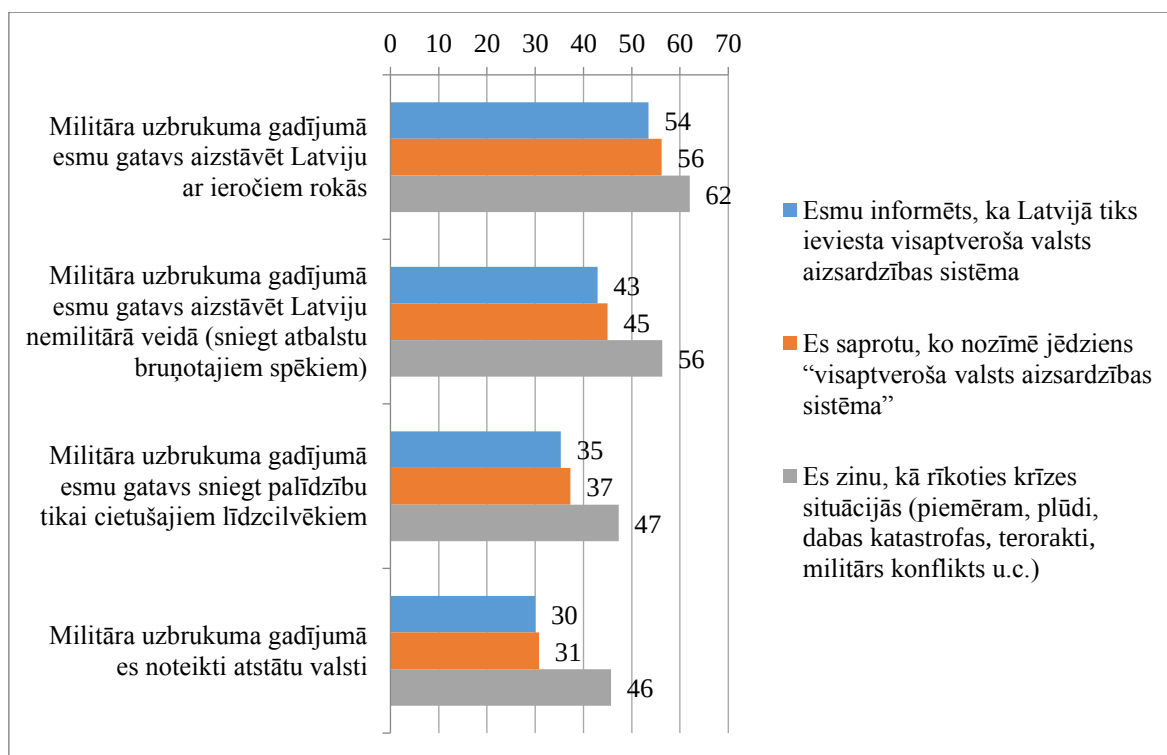
“[Vai es zinātu] ko darīt? Pirmkārt glābtos... Bet konkrētas darbības nevaru nosaukt. Ja tas ir ugunsgrēks, tas ir viens, ja kaut kāds karš, tad zinu, ka ir kaut kur bumbu patversme, bet nezinu, kur tā ir.” (Intervija 24, sieviete, 25–35 gadi, krievu valoda)

Tāpat, iespējams, ka lielas daļas respondentu zināšanas aprobežojas ar šādu rīcības modeli:

“Nu, vispirms būs mūsu tā sirēna, signalizācija, to es zinu, jā. Tad radio jāskatās, nu, internets uzreiz jālasa. Tagad... rīkoties tālāk, tas būs rakstīts, to es nezinu. Sakarā ar to, kas būs. Vai karš, vai ugunsgrēks, vai kaut kas, nezinu, kas būs tur tālāk.” (Intervija 10, sieviete, 45–55 gadi, krievu valoda)

Jebkurā gadījumā informācija, kas tika iegūta dziļajās intervijās, liek piesardzīgi vērtēt kvantitatīvajā pētījumā iegūtos datus un nepaļauties uz to, ka teju puse Latvijas sabiedrības ir sagatavoti krīzes situācijām – tas var būt pārāk optimistisks pašvērtējums, kas nav pārbaudīts praksē.

3. attēls. Griba aizstāvēt valsti un zināšanas par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Ja šos datus aplūko kontekstā ar gatavību aizstāvēt valsti, tad var redzēt, ka tajās respondentu grupās, kurās ir augstāka gatavība aizstāvēt Latviju gan militāri, gan nemilitāri, ir arī augstākas zināšanas gan par visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu, gan rīcību krīzes situācijā. Piemēram, 54 % respondentu, kas ir gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, ir informēti par visaptverošas valsts aizsardzības sistēmas ieviešanu, taču respondentu grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā pamestu valsti, par visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu ir informēti tikai 30 % (3. att.). Protams, šie dati nesniedz nekādu informāciju par cēloņsakarību, taču var pieņemt, ka kopumā Latvijas sabiedrības

griba aizstāvēt valsti varētu pieaugt, pieaugot konkrētām un praktiskām zināšanām par to, kādā veidā ikviens cilvēks var iesaistīties valsts aizsardzībā. Iespējams, tas ilgtermiņā varētu mainīt uzskatus arī krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju grupā, kurā šobrīd ir gan zemāka griba aizstāvēt valsti, gan zemāka informētība par visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu.

To netieši rāda arī kādas intervētās respondentes sniegtā atbilde uz jautājumu par gatavību aizstāvēt valsti, kas skaidri parāda, ka cilvēks nemaz nezina un nesaprot, ko tas nozīmē:

“Bet es nezinu, kā tas izskatās...kā praksē tas izskatās? Nu, tas praksē būtu tā... Zemessargos?” (Intervija 13, sieviete, 25–35 gadi, krievu valoda)

Arī cits respondents norāda uz skaidrības trūkumu par to, kā iesaistīties visaptverošā valsts aizsardzības sistēmā:

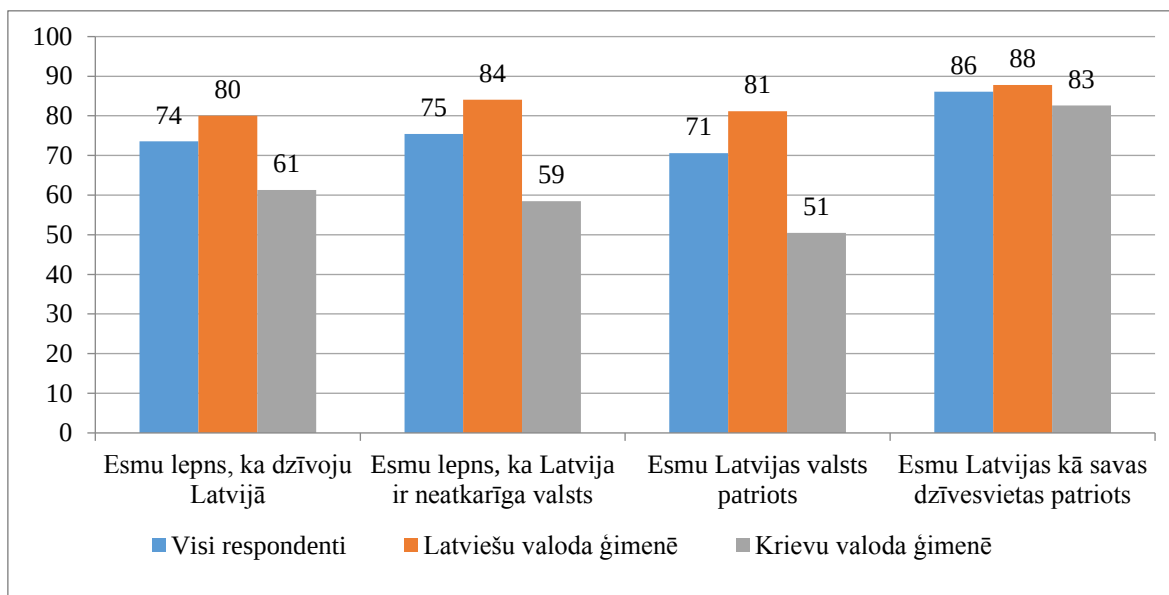
“Esmu dzirdējis [par visaptverošu valsts aizsardzības sistēmu]. Un es uz šo varētu atbildēt ar jautājumu – un kur būs mana vieta visā šajā? Ko es tur darīšu? Vai man kāds no šiem teorētiķiem ir pateicis, kas man jādara? Pilnīgs ķīselis, jo jābūt konkrēti kas, kam un kur. Pat sliktajā Padomju Savienībā bija kaut kāda civilā aizsardzība, un es pieņemu, ka šī ir kaut kas tāds pats. Civilās aizsardzības sistēma. Bija tad taču arī katram zināma vieta mājā, bumbu patversme. Iedzīvotāji zināja. Ko tagad zinām? Ka kāds ir kaut ko uzrakstījis. Kaut kas būs. Kas būs? Nevienš nezina.” (Intervija 20, vīrietis, 45–55 gadi, krievu valoda)

Nacionālais lepnums un patriotisms

Līdzšinējos pētījumos par gribu aizstāvēt valsti, kas ir īstenoti dažādās pasaules valstīs, ir konstatēts, ka viens no nozīmīgākajiem to pozitīvi ietekmējošiem faktoriem ir nacionālais lepnums.⁵ Tāpēc pētījumā tika pievērsta uzmanība tam, vai respondenti attiecībā pret Latviju izjūt tādas pozitīvas emocijas kā lepnums un mīlestība, ko ietver jēdzieni “nacionālais lepnums” un “patriotisms”.

⁵ Rutkauskas, V. (2018). Factors Affecting Willingness to Fight for One's Own Country: The Case of Baltic States. *Special Operations Journal*, 4, 48–62.; Torgler, B. (2003). Why do people go to war? *Defence and Peace Economics*, 14(4), 261–280.

4. attēls. Nacionālais lepnums un patriotisms (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Tiesa, attiecībā uz šiem diviem rādītājiem kvantitatīvajā pētījumā formulētajos jautājumos tika diferencēta Latvija kā valsts un Latvija kā dzīvesvieta, jo kvalitatīvais pētījums uzrādīja, ka krievvalodīgo respondentu grupā šie divi aspekti tiek diferencēti nacionālā lepnuma un patriotisma kontekstā:

“Vairāk kā Latvijas zemes, zemes, jā [patriots]. Simts procenti, bet kā valsts, tur es kaut kā neteiktu ne nē, ne jā. Piecdesmit uz piecdesmit visticamāk, jā.” (Intervija 23, vīrietis, 45–55, krievu valoda)

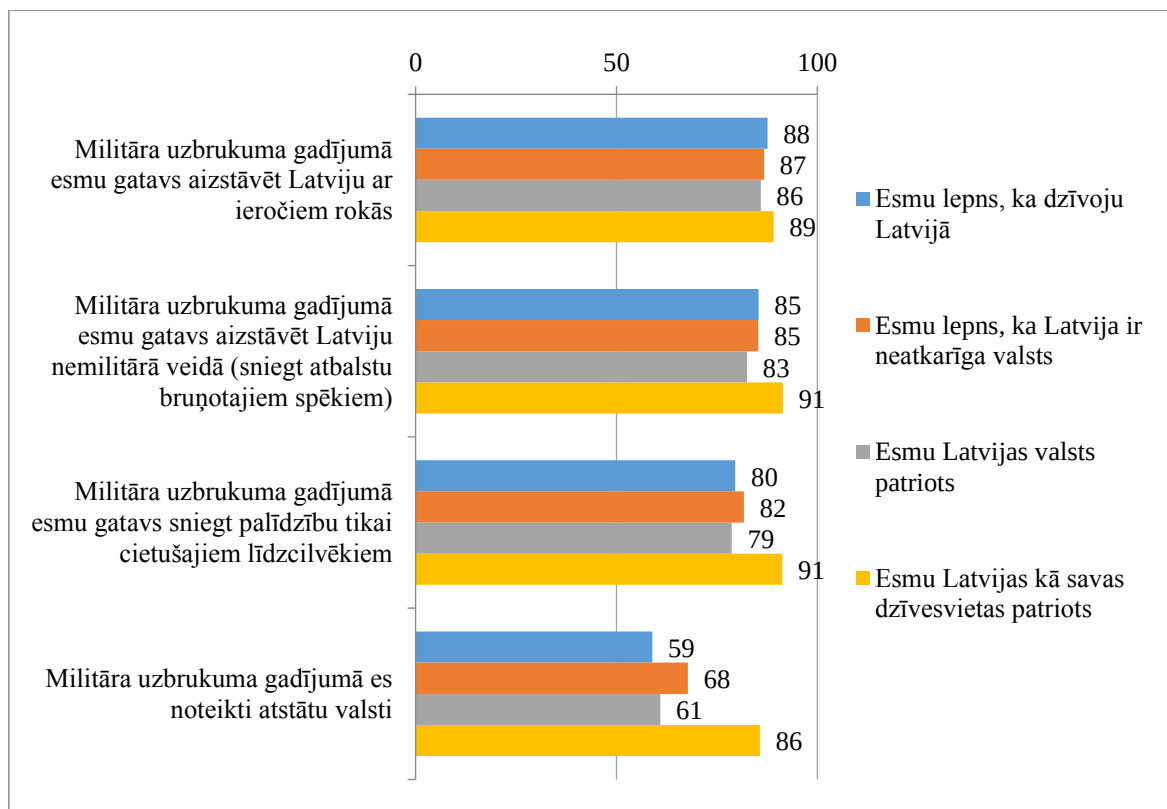
Dažās dziļajās intervijās iezīmējas viens no iespējamiem skaidrojumiem, kāpēc mazākumtautību vidū var konstatēt lielāku atsvešinātību no valsts. Vairāki respondenti, kuru atmiņā palikuši deviņdesmitie gadi, spilgti atceras sajūtas, kad pēkšņi viņi valstī, kurā līdz šim visi bija “līdzīgi”, bija kļuvuši “nekas”:

“...es piedzimu vienā vietā, 89. gadā, un tagad šī vieta paliek pavisam cita, un man ļoti ir tāds redzējums, ka viss, kas notiek tagad, noliedz to, kas bija agrāk, un tad es palieku tādā izmisumā un sanāk, ka man jākaunas par to, kāda man ir izcelsme, ka mani vecāki abi atbrauca no Padomju Savienības valstīm. Un tagad sanāk, ka man par to ir jāaizmirst, lai es būtu tādā kā vienā līmenī ar pārējiem, bet es nekādā gadījumā to neaizmirsīšu, es esmu lepna ar to, kas ir mani vecāki un tajā pašā laikā tas, ka mani vecāki deva man dzīvi šeit.” (Intervija 13, sieviete, 25–35 gadi, krievu valoda)

Kvantitatīvais pētījums apstiprināja dziļajās intervijās atklāto tendenci. Kopumā Latvijas sabiedrībā ir augsts nacionālā lepnuma un patriotisma līmenis – 74 % ir lepni, ka

dzīvo Latvijā, 75 % ir lepnī, ka Latvija ir neatkarīga valsts, 71 % ir Latvijas valsts patrioti un 86 % ir Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti (4. att.). Tomēr etniskajā griezumā ir redzams, ka 84 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē lepojas ar Latviju kā neatkarīgu valsti, bet respondentu grupā ar krievu valodu ģimenē šādu lepnumu izjūt 59 %, tāpat sevi par Latvijas valsts patriotiem atzīst 81 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 51 % ar krievu valodu ģimenē, turpretī Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti ir 88 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 83 % ar krievu valodu (4. att.).

5. attēls. Griba aizstāvēt valsti, nacionālais lepnums un patriotisms (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

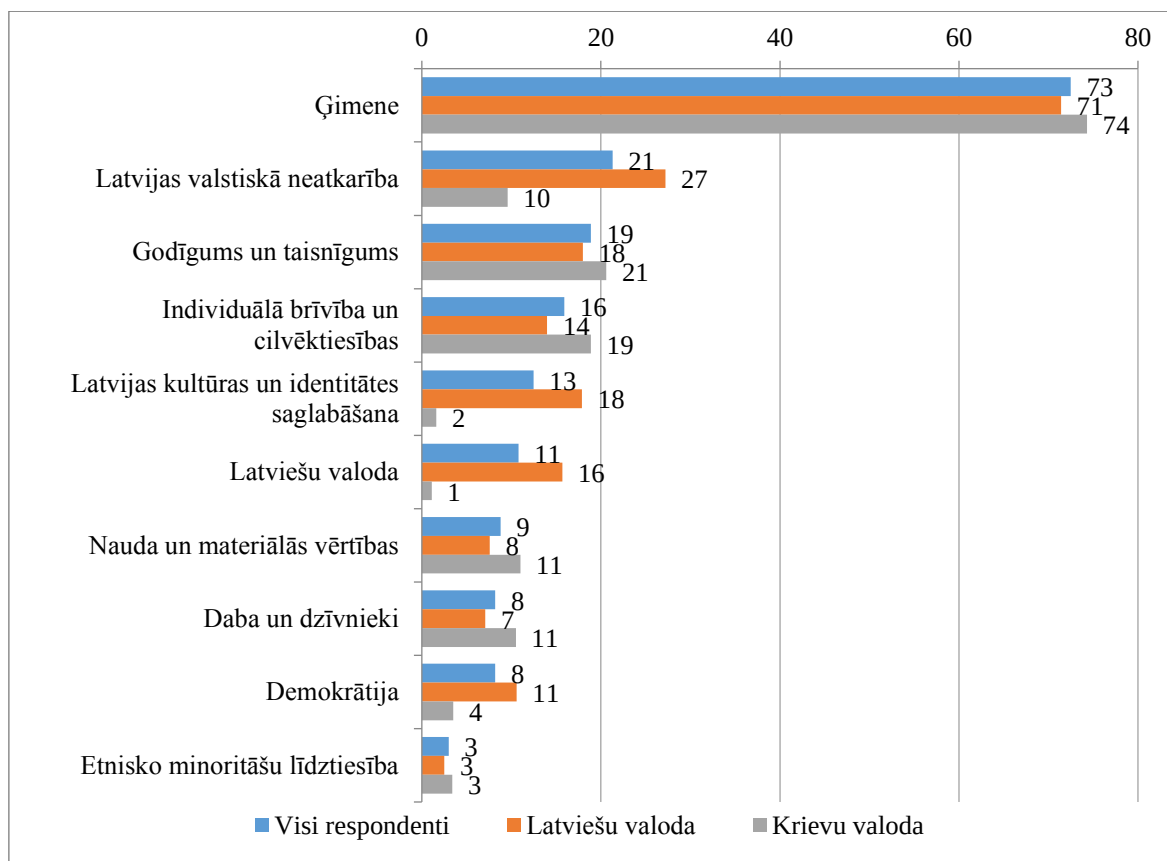
Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Aplūkojot šos rādītājus kontekstā ar rīcību militāra konflikta gadījumā, var secināt, ka respondentu grupā, kura militāra konflikta gadījumā noteikti atstātu valsti, ir zemāk izteikts lepnums par to, ka dzīvo Latvijā (59 %), lepnums par Latviju kā neatkarīgu valsti (68 %) un patriotisma līmenis attiecībā pret Latviju kā valsti (61 %), turpretī to respondentu grupās, kuri ir gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, nemilitārā veidā vai sniegt palīdzību cietušajiem, šie rādītāji ir ap 80 % līmeni (5. att.). Turpretī Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti ir arī 86 % to respondentu, kuri militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti (5. att.). Tātad valsts aizsardzības kontekstā ir būtiski diferencēt attieksmi pret Latviju kā dzīvesvietu un Latviju kā valsti, jo, kā rāda šie dati, patriotisms attiecībā pret Latviju kā dzīvesvietu nenozīmē augstāku gatavību aizstāvēt Latviju militāra uzbrukuma gadījumā. Tāpat arī šie dati rāda, ka viens no prioritāriem uzdevumiem visaptverošas valsts aizsardzības izstrādē ir stiprināt Latvijas mazākumtautību saikni ar Latviju kā valsti.

Ģimene kā svarīgākā vērtība

Valstiskās dimensijas nozīmi uzskatāmi parāda arī gatavības aizstāvēt valsti analīze vērtību kontekstā. Militārs uzbrukums ir saistīts ar riskiem dzīvībai, tādēļ vērtību izzināšanas ziņā jautājums tika formulēts sakāpināti: kādu vērtību dēļ respondenti būtu gatavi pat ziedot dzīvību? Saistībā ar katru no piedāvātajiem vērtību variantiem respondentiem bija iespēja izteikt savu attieksmi skalā piekrīt – nepiekrīt, līdz ar to šie pētījuma rezultāti uzrāda attieksmi pret katru no vērtībām atsevišķi, nevis to prioritāru secību. Tika konstatēts, ka nozīmīgākā vērtība Latvijas sabiedrībā ir ģimene – to atzina 73 % respondentu, un šajā ziņā nav atšķirības starp respondentiem etniskajā griezumā, jo 71 % respondentu, kuri ģimenē lieto latviešu valodu, un 74 % respondentu, kuri ģimenē lieto krievu valodu, atzina, ka ģimenes dēļ būtu gatavi ziedot pat dzīvību (6. att.). Otrā svarīgākā vērtība, bet ar vairāk nekā trīs reizes zemāku atbalstu nekā ģimenei, ir Latvijas valstiskā neatkarība. 21 % respondentu atzina, ka būtu gatavi ziedot pat savu dzīvību Latvijas valstiskās neatkarības dēļ, taču šajā ziņā ir konstatējamas atšķirības etniskajā griezumā – šim apgalvojumam piekrita 27 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un 10 % respondentu ar krievu valodu ģimenē (6. att.), kas arī uzrāda atsvešinātības problēmu starp Latvijas mazākumtautībām un Latvijas valsti. Godīgums un taisnīgums ir tikpat nozīmīga vērtība kā Latvijas valstiskā neatkarība, un šajā ziņā abu etnisko grupu uzskati ir līdzīgi (6. att.).

6. attēls. Dēļ kā es būtu gatavs ziedot pat dzīvību?
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

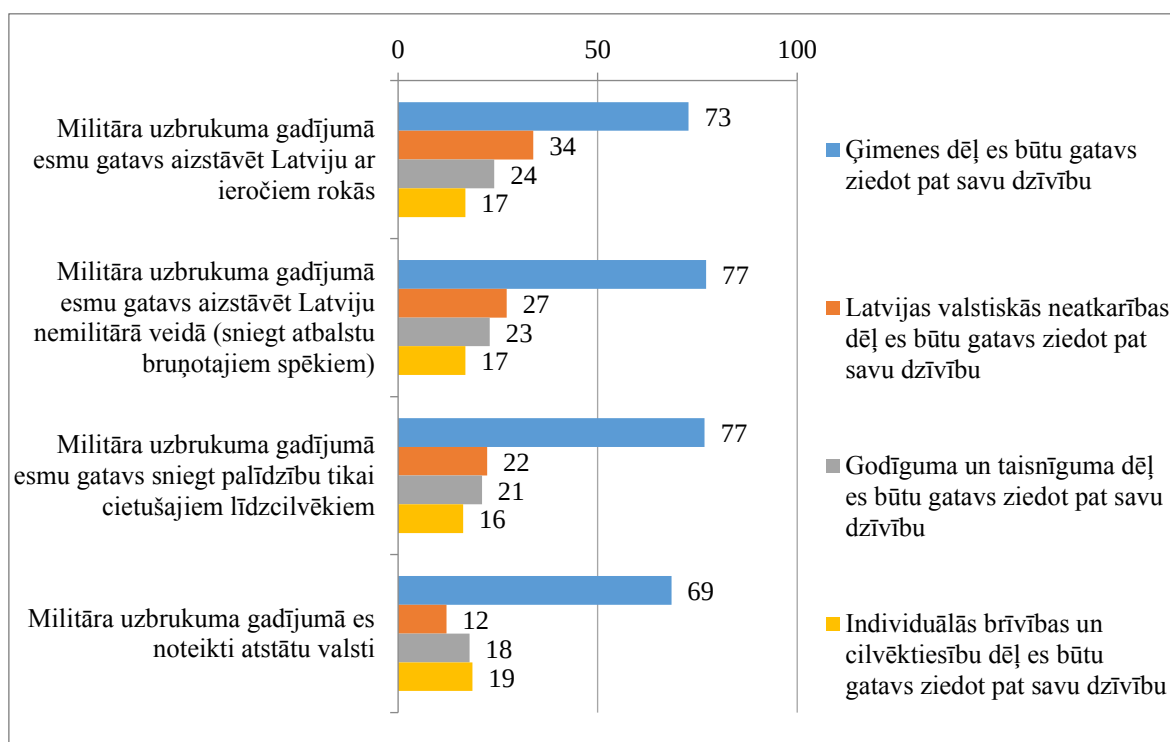
Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Iegūtie rezultāti liek uzdot jautājumu – kā valsts aizsardzības kontekstā vērtēt to, ka ģimene ir būtiski nozīmīgāka vērtība nekā Latvijas valstiskā neatkarība? No vienas puses tas ir cilvēciski pašsaprotami, taču vēsturiskā un arī mūsdienu pieredze rāda, ka lielākos cilvēku upurus prasa tieši starpvalstu konflikti, valstu rašanās un izzušanas procesi, kas pēc tam nosaka labvēlīgus vai nelabvēlīgus apstākļus ģimenes un individuālai attīstībai un labklājībai. Piemēram, somu rakstniece Ēva Kilpi atmiņās par Ziemas karu saka šādus vārdus:

*“Tā bija totāla cīņa, jo mēs jutāmies, ka nekur neesam droši, un uz spēles ir likta mūsu dzīve, uz spēles ir likta mūsu neatkarība. Un, ja mēs zaudējam savu neatkarību, mēs esam pazuduši.”*⁶

Tātad ģimene nepastāv atrauti no valsts, un valstī notiekoši procesi lielā mērā ietekmē arī ģimenes, līdz ar to valstiskās dimensijas deficīts vērtību kontekstā ir jāidentificē kā problēma visaptverošai valsts aizsardzībai.

7. attēls. Griba aizstāvēt valsti un vērtības (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Ja respondentu sniegtās atbildes aplūko kontekstā ar gatavību aizstāvēt valsti, tad ir redzams, ka ģimene kā vērtība visās grupās ir svarīga ap 70 % respondentu, turpretī grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā ir gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, 34 % atzīst, ka ir gatavi Latvijas valstiskās neatkarības dēļ ziedot pat savu dzīvību, savukārt grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, tādu cilvēku ir tikai 12 % (7. att.).

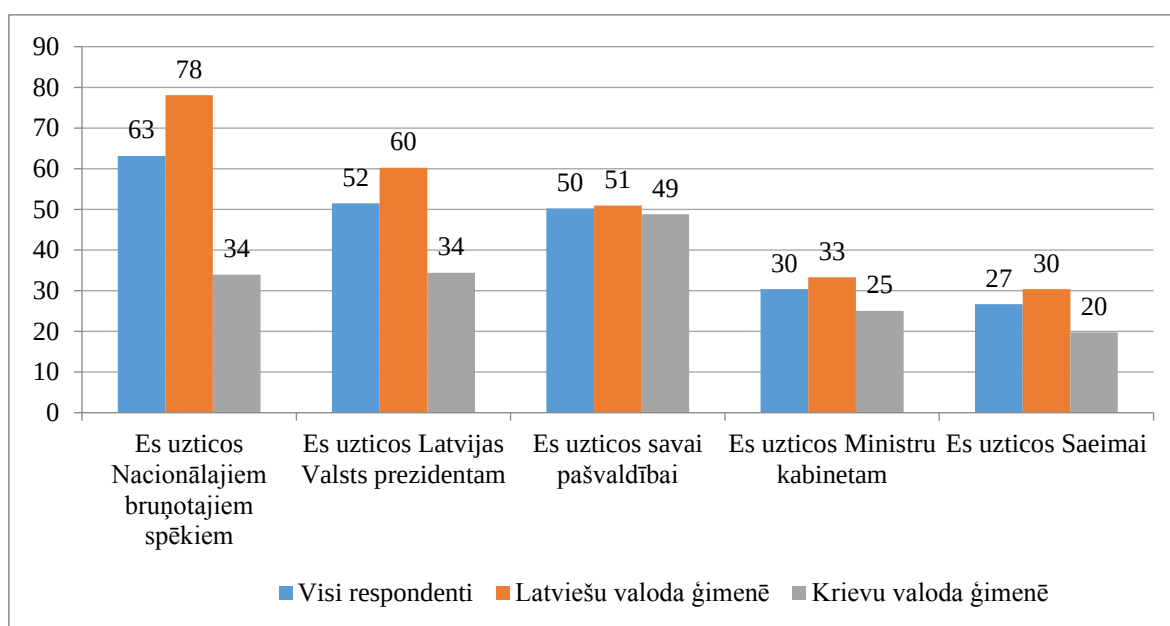
⁶ *Fire and Ice: The Winter War of Finland and Russia*. (2006). Directed by Ben Strout. MasterWork Media and WFYI TV 20.

Godīgums un taisnīgums kā vērtība ir mazliet izteiktāka grupās, kas ir gatavas aizstāvēt valsti, bet individuālā brīvība un cilvēktiesības ir vienlīdz svarīgas visās grupās (7. att.). Tātad vērtību ziņā visaptverošai valsts aizsardzībai vissvarīgākais rādītājs ir Latvijas valstiskā neatkarība kā vērtība, un ir jāplāno un jāīsteno pasākumi, kā celt šīs vērtības nozīmi sabiedrībā kopumā un jo īpaši mazākumtautību auditorijā.

Uzticēšanās institūcijām

Plaisa starp valsti un sabiedrību⁷ varētu būt viens no iemesliem, kāpēc tikai aptuveni viena piektā daļa Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka Latvijas valstiskās neatkarības dēļ būtu vērts ziedot pat dzīvību (6. att.). Tāpēc šajā pētījumā ir pievērsta uzmanība arī tam, kāda kopsakarība pastāv starp uzticēšanos institūcijām un gribu aizstāvēt valsti. Līdz ar valsts institūcijām un pašvaldībām šajā pētījumā tiek analizēta arī uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, jo pētījumā par faktoriem, kas nosaka Baltijas valstu iedzīvotāju gribu aizstāvēt valsti, ir konstatēts, ka līdztekus nacionālajam lepnumam tikpat nozīmīgi faktori ir politiskā uzticēšanās un uzticēšanās bruņotajiem spēkiem.⁸

8. attēls. Uzticēšanās institūcijām
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Kā rāda iegūtie dati, visaugstākā uzticēšanās starp pētījumā iekļautajām institūcijām ir Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, kuriem uzticas 63 % respondentu (8. att.). Tiesa, šajā ziņā jāpievērš uzmanība tam, ka pastāv būtiskas atšķirības etniskajā griezumā, jo bruņotajiem spēkiem uzticas 78 % respondentu, kas ģimenē lieto latviešu valodu, un tikai

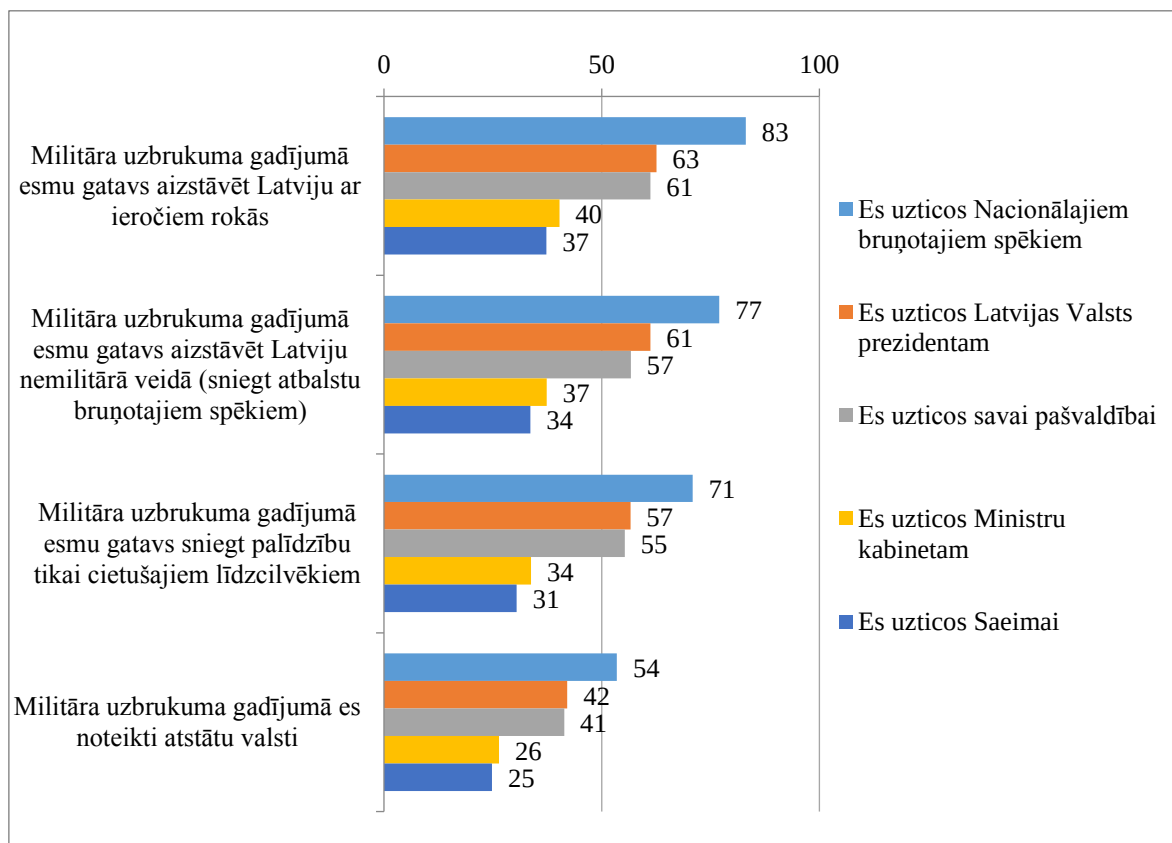
⁷ Bērziņa, I. (Red.) (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, 5.–6. lpp., https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/4_WP%2004–2016.pdf

⁸ Rutkauskas, V. (2018). Factors Affecting Willingness to Fight for One's Own Country: The Case of Baltic States. *Special Operations Journal*, 4, 48–62, p. 60.

34 % respondentu, kas ģimenē lieto krievu valodu (8. att.). Ņemot vērā, ka uzticēšanās bruņotajiem spēkiem ietekmē gribu aizstāvēt valsti, iespējams, tas ir vēl viens no iemesliem, kas skaidro, kāpēc Latvijas mazākumtautību vidū ir zemāka gatavība aizstāvēt valsti (1. att.). Tomēr neatbildēts paliek jautājums, kāpēc Latvijas mazākumtautībām ir tik zema uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem. Lai uz to varētu atbildēt, jāgūst padziļināts ieskats tajā, kādi naratīvi par Latvijas Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem dominē krievu valodas informatīvajā telpā un kā tiek veidotas civilmilitārās attiecības ar Latvijas mazākumtautībām, taču šie jautājumi ir ārpus dotā pētījuma robežām.

Līdzīgas tendences ir redzamas saistībā ar uzticēšanos Latvijas Valsts prezidentam, kuram kopumā uzticas 52 % respondentu, taču to vidū, kuri ģimenē lieto latviešu valodu, uzticēšanās Latvijas Valsts prezidentam ir gandrīz divas reizes lielāka nekā starp respondentiem, kuri ģimenē lieto krievu valodu, – attiecīgi 60 % pret 34 % (8. att.). Puse respondentu atzīst, ka uzticas savai pašvaldībai, un šajā ziņā nav vērā ņemamas atšķirības etniskajā griezumā. Ja aplūko visas pētījumā iekļautās institūcijas, tad var konstatēt, ka respondenti, kas ģimenē lieto krievu valodu, visvairāk uzticas tieši pašvaldībām (8. att.). Uzticēšanās iemeslus pašvaldībām atklāj dziļajās intervijās iegūtā informācija, kas rāda, ka pašvaldību politiķi tiek minēti kā tādi, kuri ir tuvāk iedzīvotājiem, vieglāk sasniedzami, kā arī viņu darba augļi ikdienā ir labāk redzami pilsētas attīstības veidolā. Uzticēšanās valdībai un parlamentam ir kopumā zemāka – attiecīgi 30 un 27 % – un nedaudz zemāka tajā respondentu grupā, kuri ģimenē lieto krievu valodu, – 25 un 30 % (8. att.).

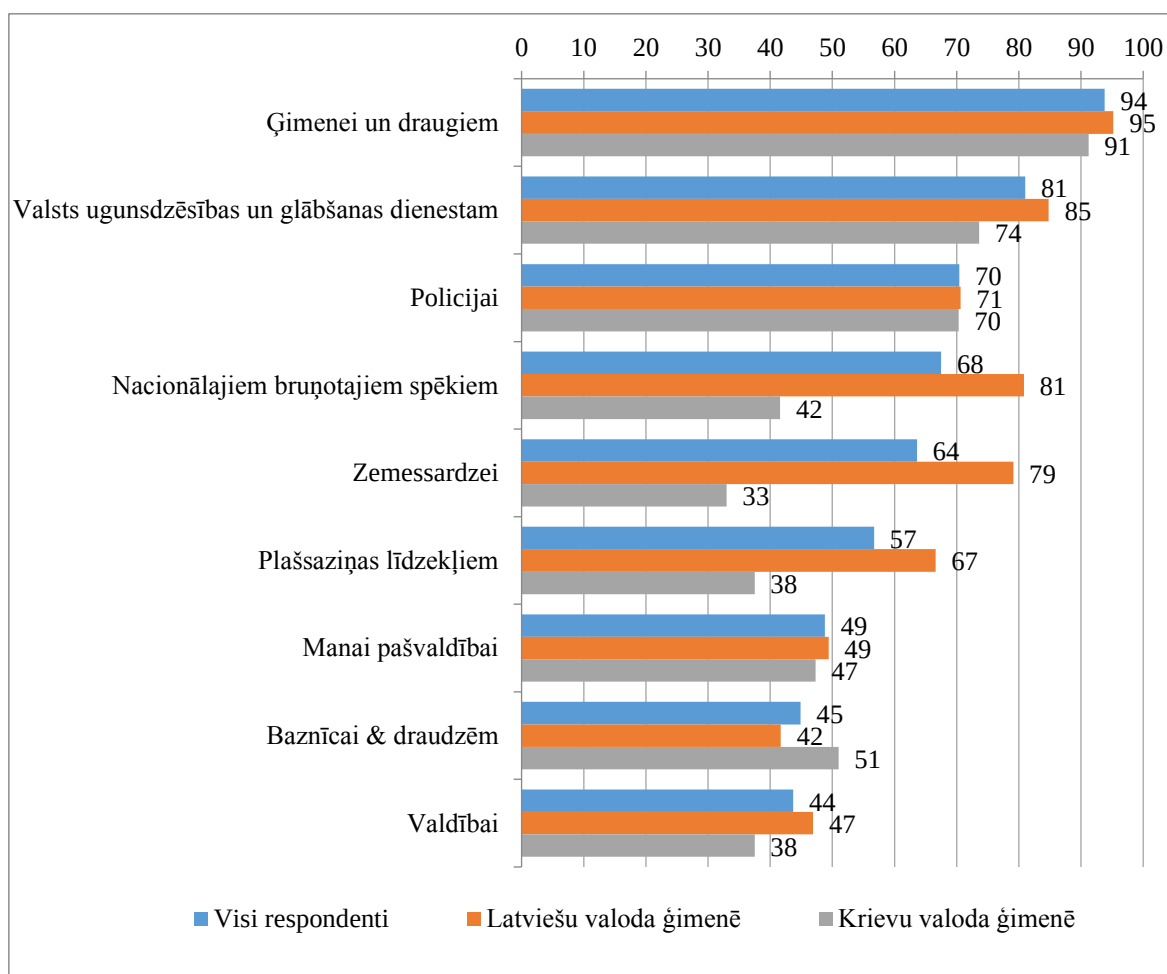
**9. attēls. Griba aizstāvēt valsti un uzticēšanās institūcijām
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Kontekstā ar gribu aizstāvēt valsti redzams, ka uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem visaugstākā ir respondentu grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā būtu gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās – 83 %, turpretī grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, tā ir viszemākā – 54 % (9. att.). Arī pārējie uzticēšanās institūcijām rādītāji šajā respondentu grupā ir zemāki. Lai arī šie dati nedod atbildi uz jautājumu par cēloņsakarību, tomēr ticamāks ir pieņēmums, ka cilvēki grib aizstāvēt valsti tāpēc, ka uzticas tās institūcijām, nevis uzticas institūcijām tāpēc, ka grib aizstāvēt valsti. Līdz ar to politiskās uzticēšanās paaugstināšana ir viens no ilgtermiņa uzdevumiem visaptverošas valsts aizsardzības kontekstā, un līdz šim veiktie pētījumi sniedz konkrētu un praktisku atbildi, kā to paveikt. R. Rosa (R. Rose) un V. Mišlera (W. Mishler) pētījumā par politisko uzticēšanos un neuzticēšanos postautoritāros kontekstos (pētījumā ir iekļauta arī Latvija) secināts: “Ievēlāti politiķi un valsts amatpersonas var palielināt politisko uzticēšanos, izskaužot korupciju un aizsargājot brīvības; institūcijas var nopelnīt uzticību, īstenojot politikas, kas uzlabo makroekonomikas stāvokli.”⁹

10. attēls. Kam jūs uzticētos krīzes situācijā? (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

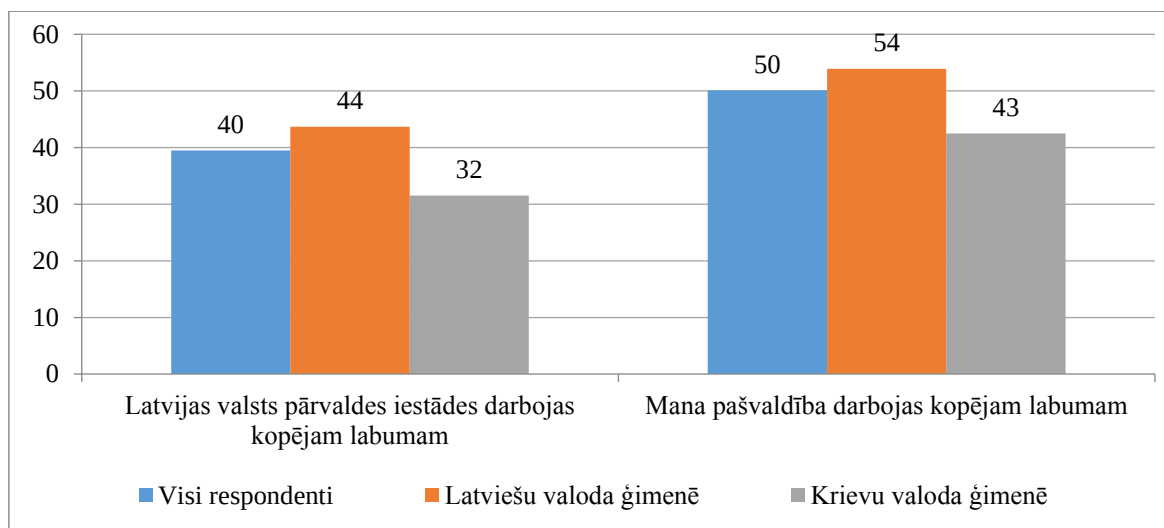

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

⁹ Rose, R., Mishler, W. (2010). *Political Trust and Distrust in Post-Authoritarian Contexts*. CSPP Studies in Public Policy, 474, p. 25, <https://ssrn.com/abstract=2138785>

Pētījumā tika mērīta arī sabiedrības uzticēšanās dažādām institūcijām krīzes situācijā, un rezultāti rāda, ka 94 % respondentu uzticētos ģimenei un draugiem, 81 % – Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam, 70 % – Valsts policijai, bet Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un Zemessardzei attiecīgi 68 % un 64 % (10. att.). Ja iegūtos rezultātus analizē etniskā griezumā, tad redzams, ka respondentu grupā, kuri ģimenē lieto latviešu valodu, uzticēšanās Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un Zemessardzei krīzes situācijā ir tādā pašā līmenī kā Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam un Valsts policijai, savukārt respondentu grupā, kuri ģimenē lieto krievu valodu, Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem uzticētos tikai 42 %, bet Zemessardzei – 33 % respondentu (10. att.). Tātad arī krīžu pārvarēšanas kontekstā Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un Zemessardzei ir jāiegulda savlaicīgs darbs komunikācijā un attiecību veidošanā ar Latvijas mazākumtautībām.

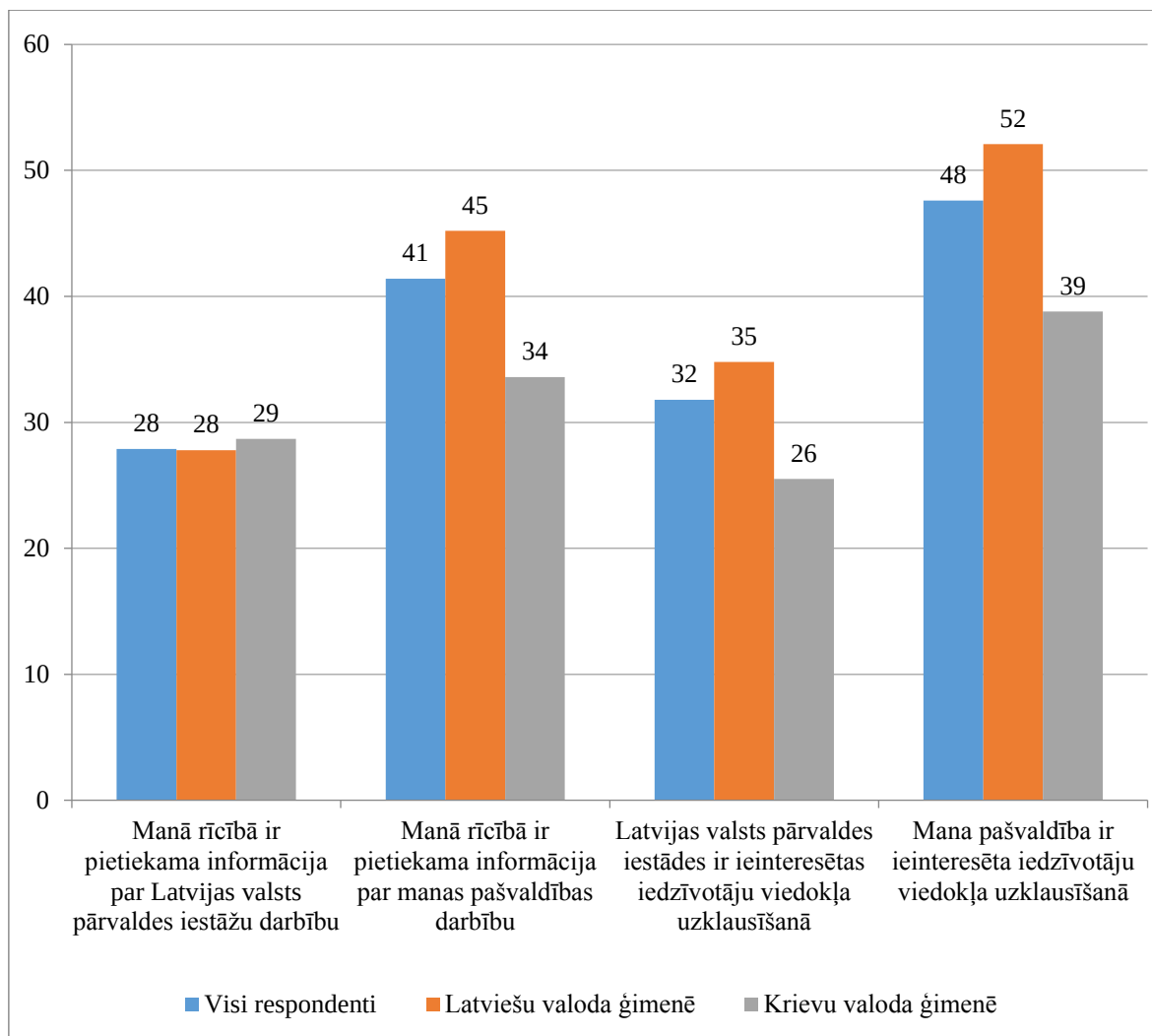
11. attēls. Institūciju darbošanās kopējam labumam (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Jāpievērš uzmanība arī tam, ka krīzes situācijā būtiski zemāka uzticēšanās nekā spēka struktūrām būtu valdībai – 44 % un pašvaldībām – 49 %, turklāt šajā ziņā nav konstatējamās būtiskas atšķirības etniskajā griezumā. Tas nozīmē, ka visaptverošas valsts aizsardzības attīstībā kā risināma problēma ir jāidentificē arī nepietiekama valsts un pašvaldību komunikācija ar iedzīvotājiem un šo institūciju prasme pārliecināt Latvijas sabiedrību par savu spēju uzņemties līderību krīzes situācijās. Citi pētījumā iekļautie jautājumi dod papildu apstiprinājumu šim secinājumam, jo tikai 40 % respondentu uzskata, ka Latvijas valsts pārvaldes iestādes darbojas kopējam labumam, un 50 % uzskata, ka pašvaldības darbojas kopējam labumam (11. att.). Respondentu grupā, kuri ģimenē lieto krievu valodu, šie rādītāji ir zemāki, attiecīgi 32 % un 43 % (11. att.). Saistībā ar gribu aizstāvēt valsti var konstatēt, ka respondentu grupā, kuri ir gatavi aizstāvēt valsti ar ieročiem rokās, ir augstāka pārliecība par to, ka valsts pārvaldes iestādes darbojas kopējam labumam (55 %), nekā grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti (33 %). Tātad pārliecība, ka valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības darbojas kopējam labumam arī pozitīvi ietekmē Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti.

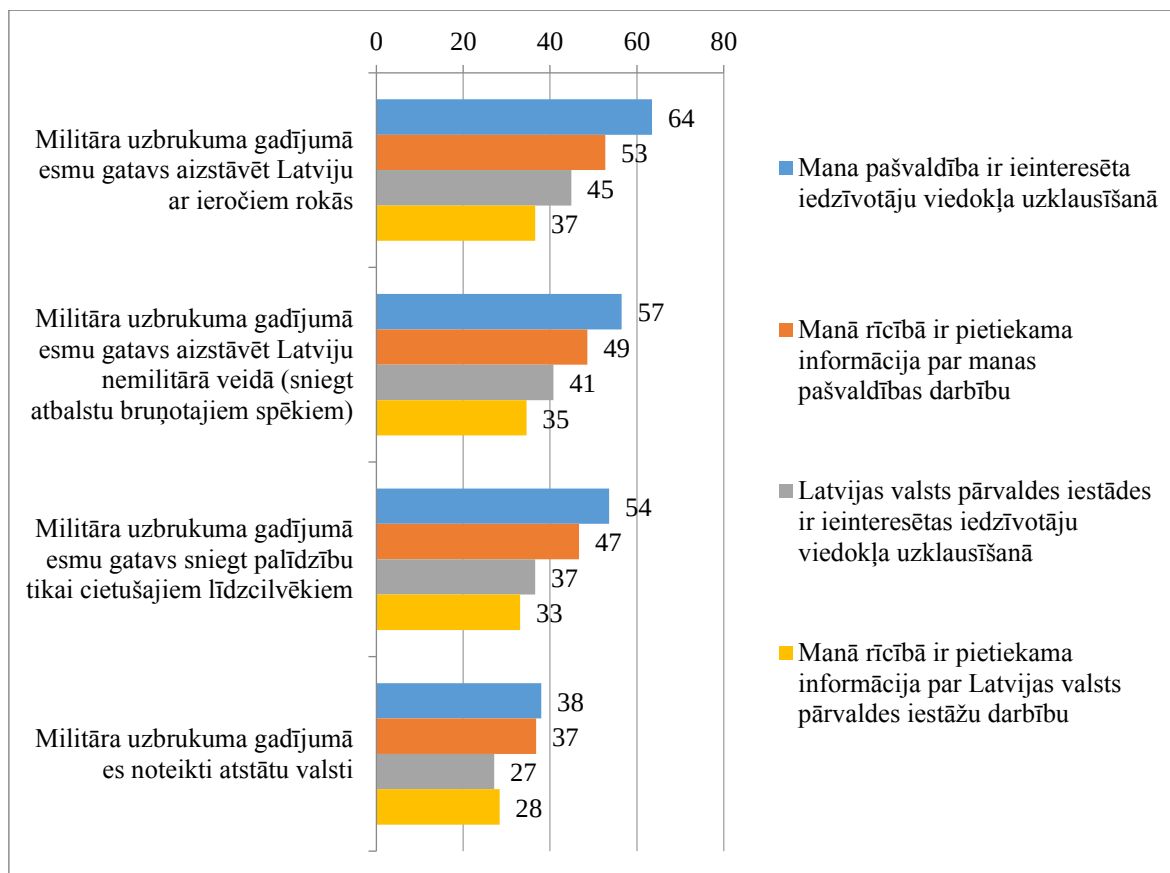
**12. attēls. Informētība par valsts pārvaldes iestādēm un pašvaldībām,
un iedzīvotāju viedokļa uzklausišana
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Komunikācija un dialogs ar sabiedrību ir viens no nozīmīgiem elementiem, kā stiprināt valsts un sabiedrības attiecības, kā arī veicināt politisko uzticēšanos un pārliecību, ka valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības darbojas kopējam labumam. Pētījumā tika noskaidrots, ka respondentu vidū ir ļoti zema informētība par Latvijas valsts pārvaldes iestāžu darbību – tikai 28 % atzina, ka ir pietiekami informēti, un šajā ziņā nav atšķirību etniskajā griezumā (12. att.). Pietiekama informētība par pašvaldību darbu kopumā ir augstāka – to atzina 41 % respondentu, taču informētības līmenis ir augstāks respondentu grupā, kas ģimenē lieto latviešu valodu (12. att.). Pārliecība, ka valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības ir ieinteresētas uzklausi iedzīvotāju viedokli, ir augstāka nekā informētība – to atzina attiecīgi 32 % un 48 % respondentu (12. att.). Tiesa, šajā ziņā var konstatēt atšķirības etniskajā griezumā, jo respondentu grupā, kuri ģimenē lieto krievu valodu, šī pārliecība ir zemāka – 26 % un 39 % (12. att.), kas arī varētu būt indikators nepietiekamai valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību komunikācijai ar mazākumtautībām.

13. attēls. Griba aizstāvēt valsti, informētība par valsts pārvaldes iestādēm un pašvaldībām un iedzīvotāju viedokļa uzklausišana (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Kontekstā ar gribu aizstāvēt valsti redzams, ka respondentu grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, ir zemāki gan informētības rādītāji, gan pārliecība, ka valsts pārvaldes iestādes un pašvaldības interesē iedzīvotāju viedoklis. Tas nozīmē, ka visaptverošai valsts aizsardzībai būtiska ir arī politiskā un valdības komunikācija, jo politiķu, valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību saikne ar iedzīvotājiem arī ir saistīta ar sabiedrības gribu aizstāvēt valsti.

Mediju patēriņš

Krievijas valsts kontrolēto mediju klātbūtne Latvijas informatīvajā telpā¹⁰ ir plaši apspriesta problēma gan politiskajās, gan ekspertu aprindās. Lai pārbaudītu pieņēmumu, ka Krievijas valsts kontrolētie mediji negatīvi ietekmē Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti, pētījumā tika pievērsta uzmanība arī mediju patēriņa īpatnībām. Tomēr dziļajās intervijās iegūtā informācija vedina uz pārdomām, ka noteiktu komunikācijas kanālu ietekmes uz sabiedrību izpēte kļūst aizvien problemātiskāka, jo mediju patēriņā ir vērojama

¹⁰ Berzina I. (2018). Political Trust and Russian Media in Latvia. *Journal on Baltic Security*, 4(2), 1-8, doi.org/10.2478/jobs-2018-0008; NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2018). *Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment*, pp. 82–91, <https://www.stratcomcoe.org/russias-footprint-nordic-baltic-information-environment-0>

konverģence – cilvēki lielākoties informāciju gūst internetā un sociālajos medijos, bet tradicionālo komunikācijas kanālu (televīzija, prese, radio) nozīme samazinās:

“Šajā brīdī man laikam ir visvairāk tie sociālie tīkli. Nu tāpēc, ka tas ir tāds... tur ir viss kopā. Tur ir tās personīgās kaut kādas lietas un tur ir arī, nu tajā lentē jau parādās tāds arī kaut kāds [...] kaut kādi draugi ar kaut kādām tām aktualitātēm. Tāpēc arī par tiem politiskajiem notikumiem kaut kādā veidā uzzinu. Vēl arī interneta mediji, bet tādi klasiskie man absolūti nav dienas kārtībā.” (Intervija 3, sieviete, 25–35, latviešu valoda)

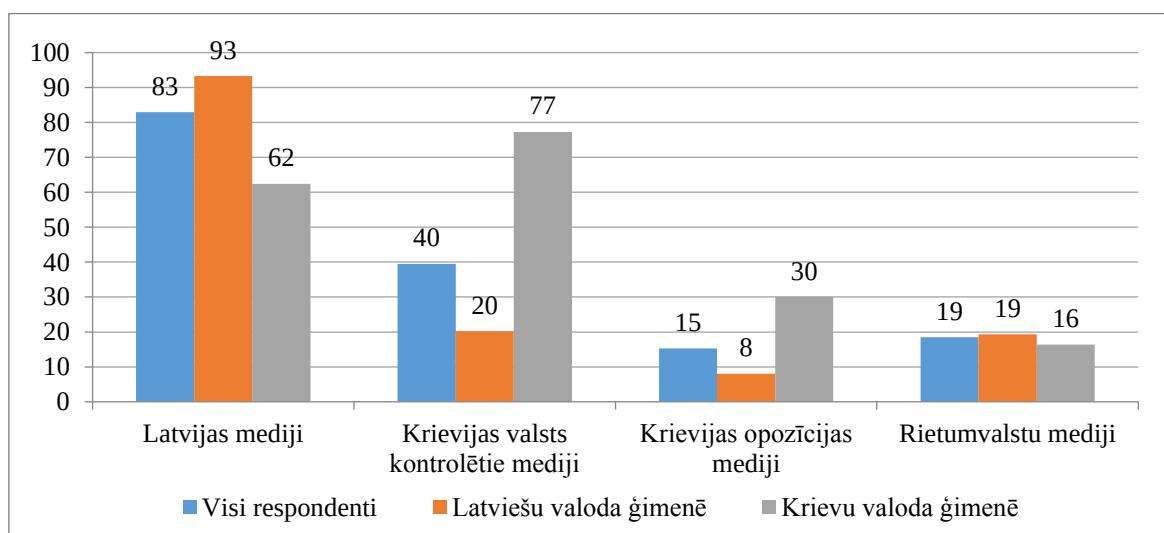
Tāpat arī politiskās informācijas aprītē būtiska ir starppersonu komunikācija, jo vairāki respondenti norādīja, ka informāciju gūst no ģimenes locekļiem un kolēģiem:

“Pārsvārā caur internetu. Televizoru mēs neskatāmies. Dažreiz es vienkārši dzirdu par to, ko apkārt runā, un tad es aizeju mājās paskatos, vai tā ir, vai tā nav un kas par lietu. Dažreiz man vecāki pastāsta. Viņiem es uzticos. Viņi man nemelo. Vismaz es tā domāju. Nu jā, pārsvārā es visu to izlasu.” (Intervija 8, sieviete, 18–20, latviešu valoda)

Krievijas valsts kontrolēto televīzijas kanālu patēriņu vairāk atzina intervētie krievvalodīgie respondenti, kuru vecums bija virs 50:

“Pārsvārā televīzija, internets. Pārsvārā tādi raidījumi kā “talk show”, pārsvārā tās ir analītiskās programmas. Lai pats lasītu speciāli, tas ir daudz grūtāk, vieglāk ir paklausīties. Pie tam tur viss emocionāli un skaisti. Un atkal, tas ir kā šovs. Skatos kā šovu, un tas arī aizpilda telpu.” (Intervija 21, vīrietis, 45–55, krievu valoda)

14. attēls. Kuru valstu medijus TV, radio, presi, interneta portālus jūs izmantojat, lai iegūtu aktuālu informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē? (respondentu skaits %)

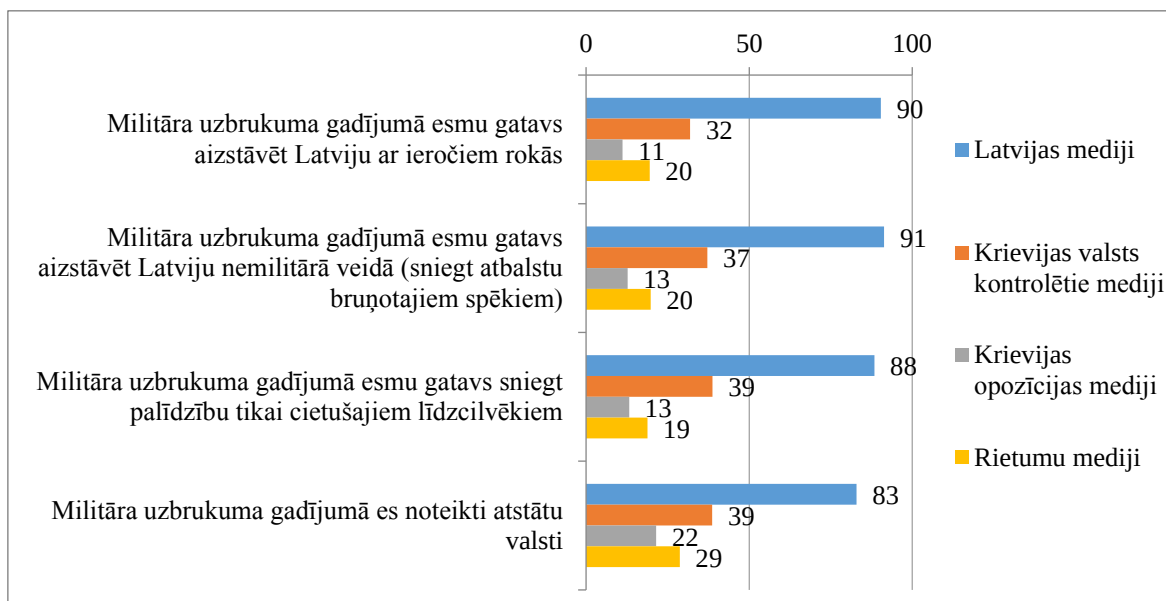
Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Jāuzsver, ka lielākā daļa Liepājā intervēto respondentu gan ar latviešu, gan krievu valodu ģimenē ļoti labi apzinās, ka Latvijas un Krievijas valsts kontrolētie mediji sniedz atšķirīgu notikumu interpretāciju un ka tas šķēļ Latvijas sabiedrību. Tātad respondenti spēj kritiski vērtēt mediju saturu un tā ietekmi uz Latvijas sabiedrību. Tāpat arī respondenti apzinās, ka Latvijas medijos latviešu un krievu valodā tiek pasniegta atšķirīga informācija:

“Tam, kurš lasa tikai krievu valodā, viņam ir viena informācija. Tam, kurš lasa latviski, tam ir cita. Un šeit rodas nesakritība, viedokļu nesakritība, un cilvēki viens otru nesaprot. Es uzskatu, ja ir tas pats Delfi, tad informācija ir jādod viena, bet dažādās valodās. Nevis tā, ka viedoklis viens, viedoklis cits, un no šejienes arī rodas sašķeltība. Tādēļ... kad es šo biju ievērojusi, man vienmēr bija interesanti, ko raksta viens un ko otrs. Tas pats, runājot par mūsu vietējo liepajniekiem.lv, arī tas pats. Krieviski ziņas vienas, es redzu, ka šeit trūkst informācijas, es uzreiz pārslēdzu uz latviešu valodu un ātri izlasu, ka informācija cita. Man šķiet, ka tas būtu jāmaina.”
(Intervija 24, sieviete, 25–35, krievu valoda)

Kvantitatīvajā aptaujā tika izmērīts mediju patēriņš pēc to izcelsmes valsts un atbilstoši respondentu pašu vērtējumam par to, kādas valsts medijus viņi patērē. Tiesa, Krievijas mediju kontekstā tika diferencēti Krievijas valsts kontrolētie mediji (Perviy Kanal, RTR-Planeta, NTV-Mir u.c) un Krievijas opozīcijas mediji (Navalny LIVE, Telekanal Dozhd, Meduza u.c), jo pilsoniskās aktivitātes pieaugums Krievijā notiek līdztekus ar alternatīvas informācijas pieejamību internetā. Rezultāti rāda, ka 83 % respondentu paterē Latvijas medijus, 40 % – Krievijas valsts kontrolētos medijus, 19 % – Rietumu medijus un 15 % – arī Krievijas opozīcijas medijus (14. att.). Krievijas medijus vairāk patērē tie respondenti, kuri ģimenē lieto krievu valodu. Šajā grupā Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņu atzīst 77 %, bet 30 % izmanto arī Krievijas opozīcijas mediju saturu (14. att.), kuri ir kritiski gan attiecībā pret Krievijā pie varas esošo politisko eliti, gan Krievijas valsts kontrolētajos komunikācijas kanālos izplatīto saturu. Pētījumā iegūtie rezultāti apstiprina, ka Krievijas valsts kontrolēto mediju un Krievijas opozīcijas mediju nošķiršana bija pamatota, kā arī uzskatāmi parāda, ka, analizējot Krievijas ietekmi Latvijas informatīvajā telpā, ir jānodala šīs divas informācijas plūsmas.

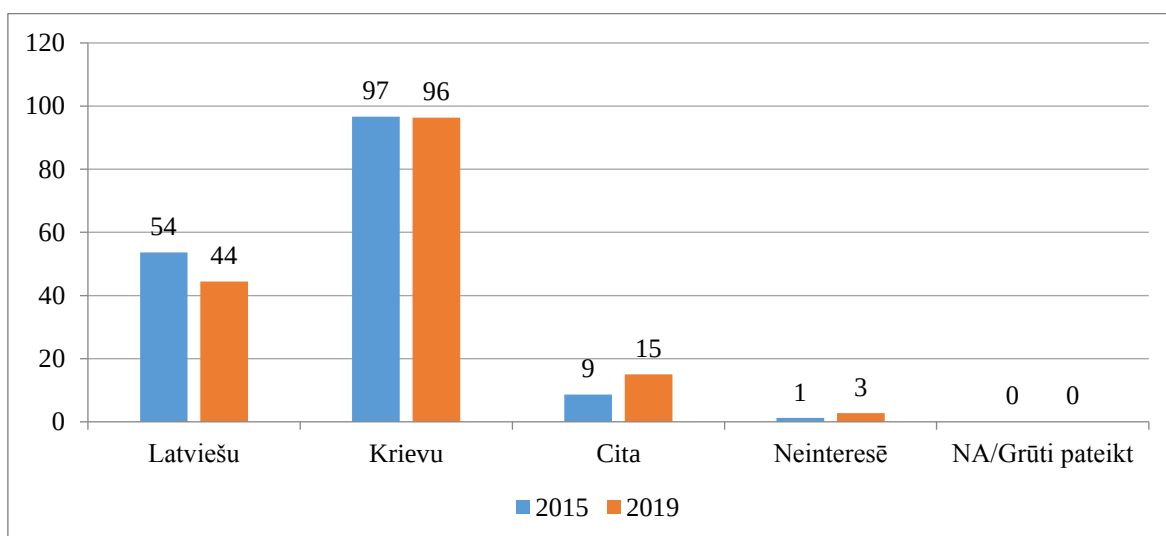
**15. attēls. Griba aizstāvēt valsti un mediju patēriņš
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Mediju patēriņš tika analizēts arī gribas aizstāvēt valsti kontekstā. Respondentu grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, var konstatēt nedaudz zemāku Latvijas mediju patēriņu un nedaudz augstāku Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņu nekā citās grupās (15. att.), tomēr fakts, ka arī respondentu grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā būtu gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, 32 % atzīst, ka patērē Krievijas valsts kontrolēto mediju saturu (15. att.), nedod iespēju apgalvot, ka Krievijas valsts kontrolēto mediju satura patēriņš būtiski mazinātu Latvijas iedzīvotāju gribu aizstāvēt savu valsti.

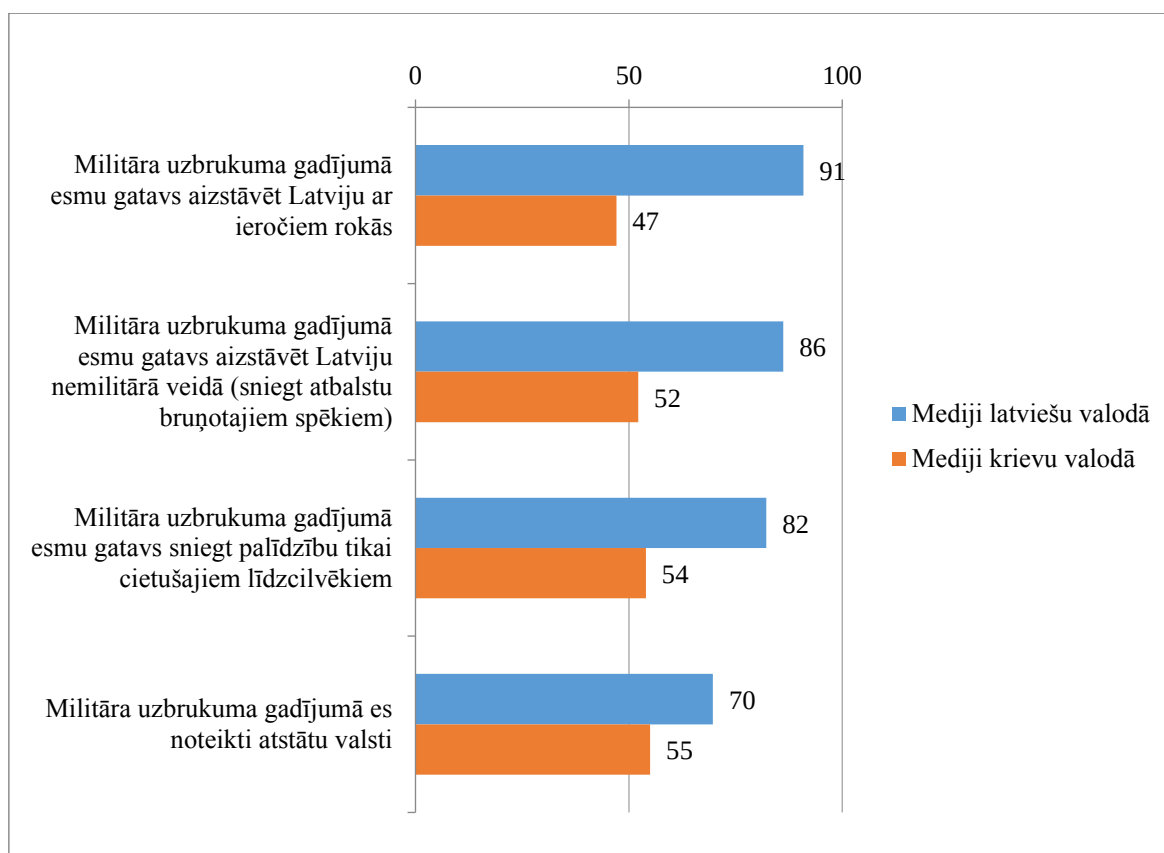
**16. attēls. Kurā valodā jūs iegūstat informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē
(respondentu skaits %, kas ģimenē lieto krievu valodu)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja. FACTUM (2015). Aptauja NAA DSPC pētījuma “Aktuālas drošības problēmas Latvijā” vajadzībām.

Šajā pētījumā tika pārbaudīts arī jautājums par valodu, kādā Latvijas mazākumtautību iedzīvotāji iegūst informāciju par notikumiem Latvijā un pasaulē. 2015. gadā tika noskaidrots, ka 97 % respondentu, kas ģimenē lieto krievu valodu, izmanto krievu valodas informatīvo telpu, un tikai 54 % iegūst informāciju arī latviešu valodā (16. att.). 2019. gadā tendence ir līdzīga – 96 % izmanto krievu valodas informatīvo telpu, savukārt informācijas patēriņš latviešu valodā ir samazinājies līdz 44 %, bet līdz 15 % ir pieaudzis to krievvalodīgo respondentu skaits, kas iegūst informāciju citā valodā (16. att.). Tātad var konstatēt noturīgu tendenci, ka, informācija latviešu valodas informatīvajā telpā sasniedz tikai aptuveni pusi Latvijas mazākumtautību.

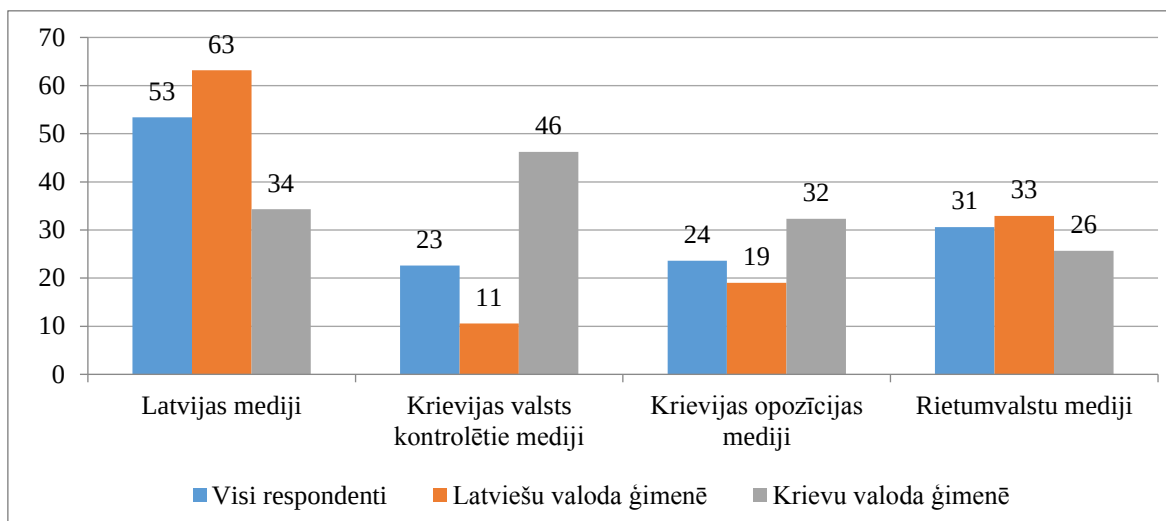
17. attēls. Griba aizstāvēt valsti un patērēto mediju valoda (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Analizējot mediju patēriņu valodu griezumā, var konstatēt izteiktākas atšķirības starp tiem, kas ir vai nav gatavi aizstāvēt valsti, nekā uzrādīja mediju patēriņš to valstiskās izcelsmes ziņā. Grupā, kas ir gatava aizstāvēt valsti ar ieročiem rokās, 91 % patērē medijus latviešu valodā, turpretī grupā, kas noteikti atstātu valsti, šis rādītājs ir 70 % (17. att.). Turpretī mediju patēriņš krievu valodā ir ap 50 % visās grupās (17. att.). Iespējams, ka zemāks latviešu valodas mediju patēriņš grupā, kas nav gatava aizstāvēt Latviju, ir skaidrojams ar augstāku atsvešinātību no valsts, ko uzrādīja citi šajā pētījumā aplūkoti faktori.

18. attēls. Uzticēšanās medijiem
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Aptaujā iegūtie dati dod iespēju arī noskaidrot uzticēšanās līmeni dažādu valstu medijiem. Vislielākā daļa respondentu – 53 % – uzticas Latvijas medijiem, Rietumvalstu medijiem uzticas 31 %, Krievijas opozīcijas medijiem – 24 %, bet Krievijas valsts kontrolētajiem medijiem – tikai 23 % (18. att.). Šajā ziņā ir konstatējamas būtiskas atšķirības etniskajā griezumā, jo 63 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē uzticas Latvijas medijiem, bet tikai 11 % – Krievijas valsts kontrolētajiem medijiem, savukārt respondenti ar krievu valodu ģimenē visvairāk uzticas Krievijas valsts kontrolētajiem medijiem – 46 %, bet tikai 34 % uzticas Latvijas medijiem (18. att.). Šie dati apstiprina dziļajās intervijās sniegto respondentu viedokli, ka Latvijas un Krievijas valsts kontrolēto mediju atšķirīgais saturs ir viens no faktoriem, kas šķēļ Latvijas sabiedrību.

Dziļās intervijas ar mazākumtautību respondentiem uzrādīja tendenci, ka respondenti, kuri papildus krievu valodai vēl pārvalda kādu citu valodu, kā arī prot izmantot datorus vai viedierīces, mediju patēriņā neaprobežojas ar vienu informācijas kanālu, un Krievijas valsts kontrolētie televīzijas kanāli nav prioritārais viņu informācijas avots. Turpretī mazākumtautību respondenti, kuri brīvi nepārvalda citas valodas un jaunās tehnoloģijas, par galveno informācijas avotu min televīziju, un viņu spriedumos, jo īpaši par Krievijas ārpolitiku un vēsturiskajiem notikumiem, iespējams konstatēt Kremļa izplatītos naratīvus.

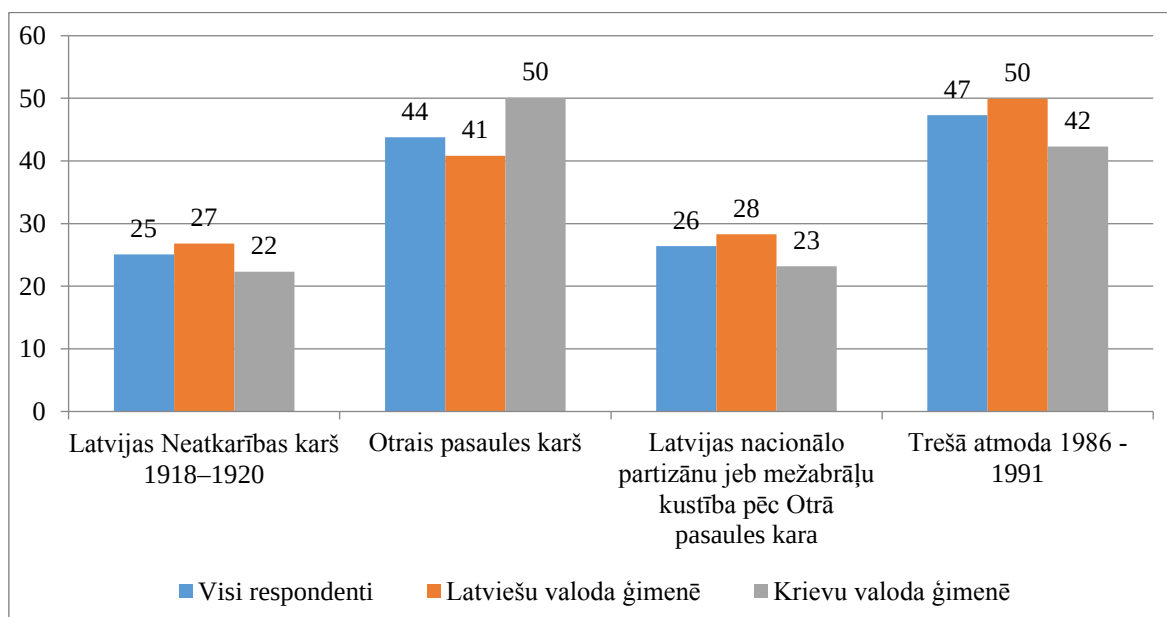
Vēsturiski varonības piemēri

Redzamākā un plašākā patriotisma manifestācija notiek valsts svētku laikā, savukārt valsts svētki ir saistīti ar izšķirošiem notikumiem valsts vēsturē, kuri varēja notikt, pateicoties tautas varonībai. Tāpēc vēl viens no pētījuma uzdevumiem bija noskaidrot, vai vēsturiski varonības piemēri mudina Latvijas iedzīvotājus iesaistīties valsts aizsardzībā. Tika noskaidrots, ka šim apgalvojumam pilnībā un drīzāk piekrīt 51 % respondentu¹¹, taču

¹¹ “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja.

ir atšķirības etniskajā griezumā. 61 % respondentu, kuri lieto latviešu valodu ģimenē, uzskata, ka vēsturiski varonības piemēri veicina līdzdalību valsts aizsardzībā, savukārt respondentu grupā, kas ģimenē lieto krievu valodu, tam piekrīt tikai 32 % respondentu¹². Vēl lielākas atšķirības ir konstatējamas, ja šos viedokļus analizē gribas aizstāvēt valsti griezumā, jo grupā, kas ir gatava militāra uzbrukuma gadījumā aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, šim apgalvojumam pilnībā un drīzāk piekrīt 71 % respondentu, savukārt grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, tā domā tikai 37 %.¹³

**19. attēls. Kā jūs vērtējat savas zināšanas par šādiem vēsturiskiem
notikumiem Latvijā?
(respondentu skaits %, ļoti + drīzāk augstas zināšanas)**

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Tātad vēsturiski varonības piemēri kalpo par emocionālu pamudinājumu aizstāvēt valsti, un pētījums dod iespēju noskaidrot, kādas ir respondentu zināšanas par dažādiem vēsturiskiem notikumiem. 47 % respondentu norādīja, ka viņiem ir ļoti augstas un drīzāk augstas zināšanas par Trešo atmodu, 44 % ļoti augstu un drīzāk augstu vērtēja arī zināšanas par Otro pasaules karu, savukārt zināšanas par Latvijas nacionālajiem partizāniem un Latvijas Neatkarības karu ir zemākas – tās par ļoti augstām un drīzāk augstām vērtē attiecīgi 26 % un 25 % respondentu (19. att.). Kvantitatīvajā pētījumā netika konstatētas būtiskas atšķirības vēstures zināšanās etniskajā griezumā, bet padziļinātajās intervijās iegūtā informācija uzrādīja tendenci, ka mazākumtautību iedzīvotājiem ir zemāks zināšanu līmenis par Latvijas Neatkarības karu, ko respondenti arī godīgi atzina:

“Par šo man būs ļoti grūti spriest, jo praktiski par šo laiku neko nezinu. Man skolā neko nemācīja, nav gadījies arī kaut kur vairāk kaut ko uzzināt. Es par šo tēmu neko nevarēšu runāt.” (Intervija 18, sieviete, 45–55 gadi, krievu valoda)

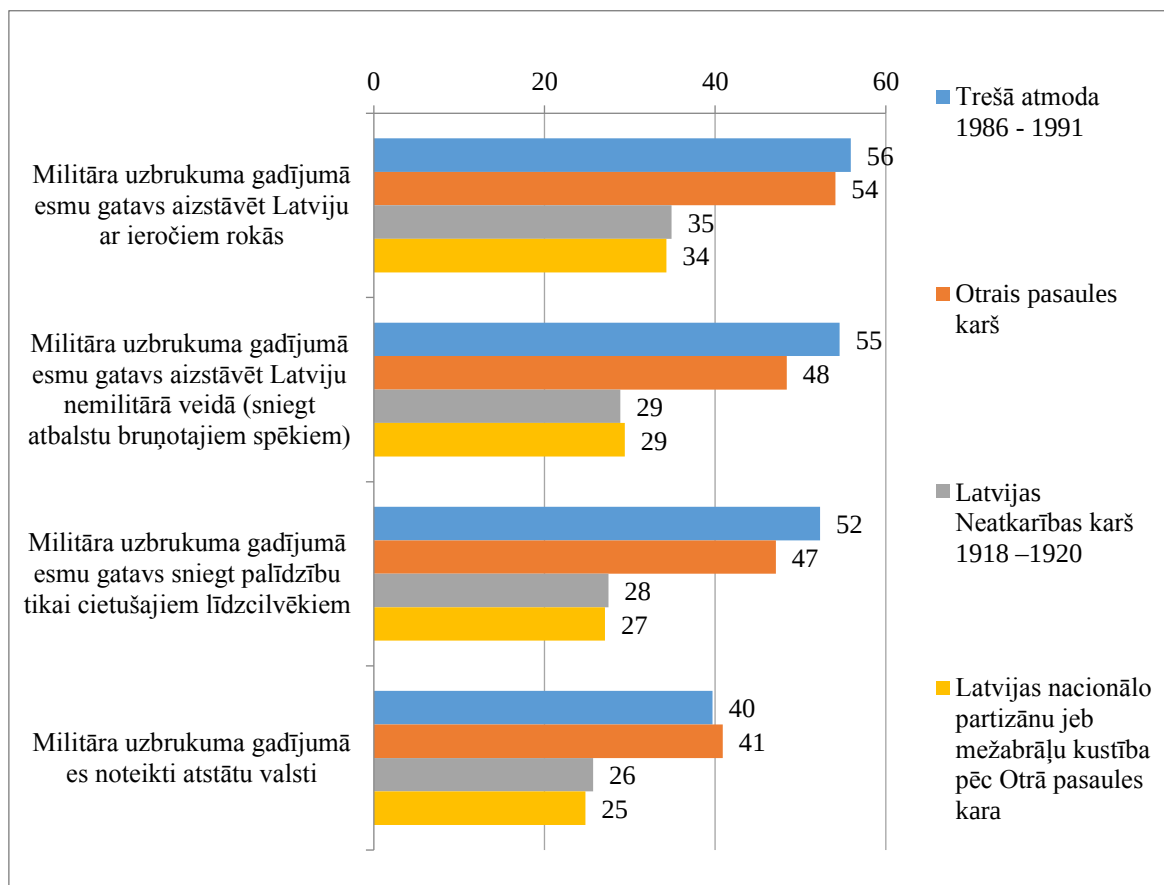
¹² “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja.

¹³ “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja.

“Kas tur bija tajā posmā? ...es vispār nezinu, kas tur notika. Es godīgi nezinu, kas tur notika...” (Intervija 13, sieviete, 25–35 gadi, krievu valoda)

“Man vēstures zināšanas sliktas [samulst]. Zinu, tur kaut kas bija, bet cik daudz un kas, man grūti teikt. Mums skolā vēsturē kaut ko beigās mācīja. Neko daudz...” (Intervija 14, vīrietis, 18–20 gadi, krievu valoda)

20. attēls. Griba aizstāvēt valsti un vēstures zināšanas
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt, ļoti + drīzāk augstas zināšanas)

Avots: “Latvijas Fakti” (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

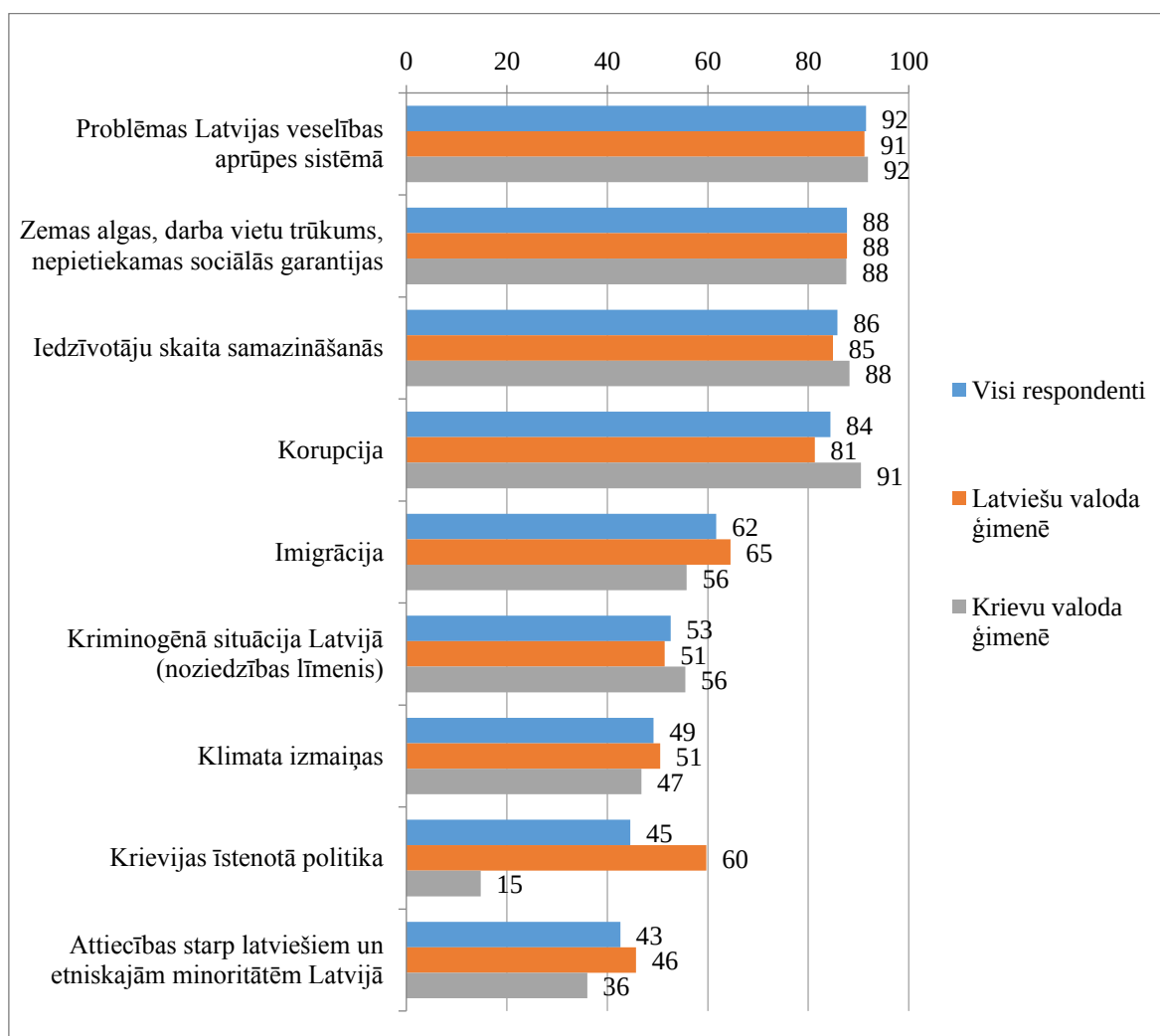
Respondentu grupā, kas ir gatava aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, ir augstāks vēstures zināšanu pašvērtējuma līmenis nekā grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti (20. att.). Tātad vēstures notikumu apzināšana un popularizēšana arī ir viens no veidiem, kā stiprināt Latvijas sabiedrības gribu aizstāvēt valsti. Arī šajā aspektā jāpievērš īpaša uzmanība komunikācijai ar mazākumtautībām, lai parādītu arī viņu lomu Latvijas valsts vēsturē un veidotu sajūtu, ka Latvijas valsts vēsture ir arī Latvijas mazākumtautību vēsture.¹⁴

¹⁴ Piemēram, Šiliņš, J. (2019). Aizmirstie varoņi - mazākumtautības cīņā par Latvijas valsti. LSM.lv, <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vesture/aizmirstie-varoni-mazakumtautibas-cina-par-latvijas-valsti.a336791/>

Draudu uztvere

Attieksme pret iesaisti valsts aizsardzībā ir atkarīga arī no tā, kas tiek uzskatīts par apdraudējumu, jo gatavību aizstāvēt valsti var samazināt arī pārliecība, ka nepastāv nekādu tūlītēju militāru draudu. Militārā aspektā Latvijas nozīmīgākā problēma ir Krievijas īstenotā politika, jo, kā rāda piecu dienu karš ar Gruziju un karš Ukrainā, Krievija var izmantot militārus risinājumus attiecībā pret kaimiņvalstīm, lai sasniegtu savus ģeopolitiskos mērķus. Tomēr, atbilstoši aptaujas datiem, Latvijas sabiedrība par nozīmīgākajiem draudiem Latvijas iedzīvotājiem uzskata sociāli ekonomiskas problēmas, turpretī tikai 45 % respondentu uzskata, ka Krievijas īstenotā politika apdraud Latvijas iedzīvotājus (21. att.).

21. attēls. Kas no minētā, jūsuprāt, šobrīd būtu uzskatāms par lielākajiem draudiem Latvijas iedzīvotājiem? (respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)

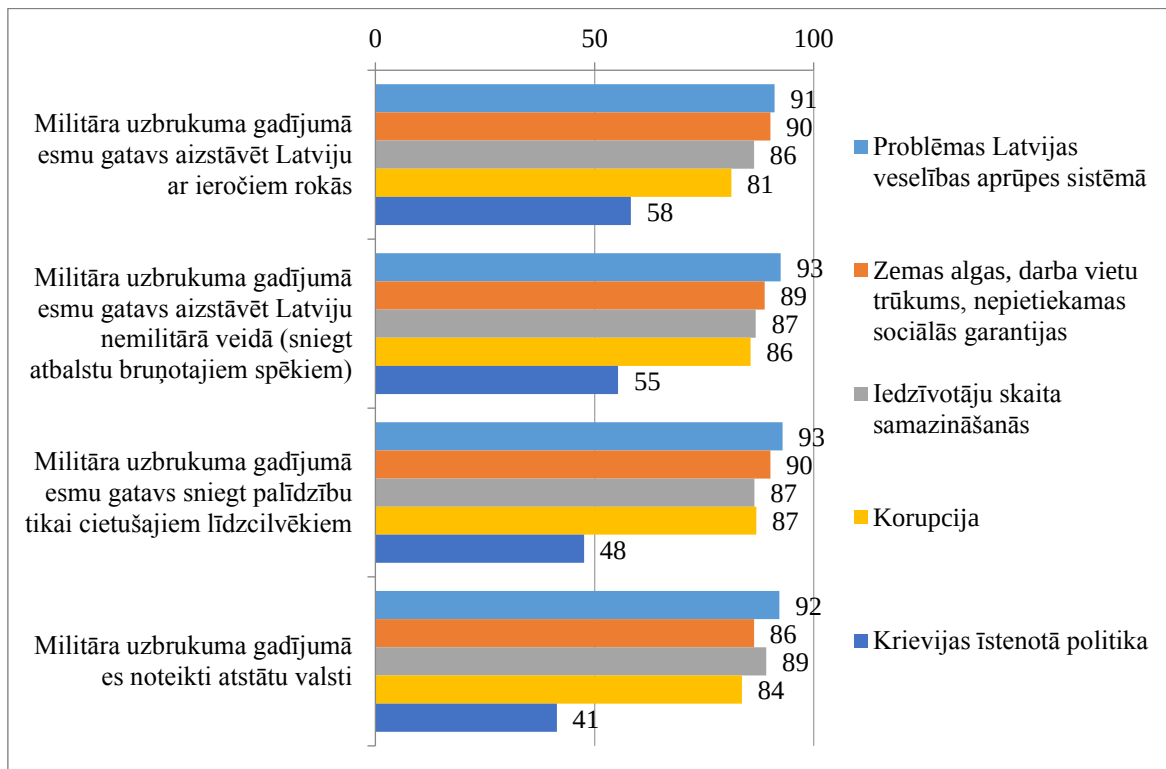

Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Izpratnē par Krievijas īstenoto politiku kā draudu Latvijas sabiedrībai var konstatēt izteiktas atšķirības etniskajā griezumā, jo to par draudu uzskata 60 % respondentu ar latviešu valodu ģimenē un tikai 15 % – ar krievu valodu ģimenē (21. att.). Tas nozīmē, ka

priekšstati par starptautisko politiku un drošības jautājumiem abās valodu grupās ir atšķirīgi. Līdz ar to vēl viens priekšnoteikums, lai Latvijā varētu sekmīgi ieviest vispātverošu valsts aizsardzību, ir vienota izpratne par Latvijas drošības politiku, jo ir problēmatiski panākt visas sabiedrības iesaisti valsts aizsardzībā, ja abās valodu grupās ir atšķirīgi priekšstati par drošības situāciju.

**22. attēls. Griba aizstāvēt valsti un draudu uztvere
(respondentu skaits %, kas pilnībā un drīzāk piekrīt)**

Avots: "Latvijas Fakti" (2019). Latvijas sabiedrības aptauja

Šo tēzi apstiprina arī draudu uztveres analīze gribas aizstāvēt valsti griezumā, kas rāda, ka sociāli ekonomiskie jautājumi ir aktuāli visai sabiedrībai, neatkarīgi no ģimenē lietotās valodas un gatavības iesaistīties valsts aizsardzībā, turpretī grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā ir gatava aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās, Krieviju par draudu uzskata 58 % respondentu, bet grupā, kas militāra uzbrukuma gadījumā noteikti atstātu valsti, šādu respondentu ir mazāk – 41 % (22. att.).

Secinājumi

- Visaptveroša valsts aizsardzība nav tikai militāru pasākumu kopums, tajā vienlīdz nozīmīgi ir arī nemilitāri valsts aizsardzības risinājumi, jo starpvalstu konfliktos politiskie un militārie mērķi tiek sasniegti, izmantojot militārus un nemilitārus risinājumus integrētā veidā. Tas nozīmē, ka līdztekus militārai gatavībai aizstāvēt valsti vienlīdz būtiska ir arī iedzīvotāju iesaiste valsts aizsardzībā nemilitārā veidā. Paplašinot jēdzienu "griba aizstāvēt valsti" ar nemilitāro dimensiju, var konstatēt, ka vairāk nekā puse Latvijas sabiedrības pauž gatavību aizstāvēt Latviju militāra uzbrukuma gadījumā.

- Lai šo potenciālu efektīvi izmantotu un veicinātu visas sabiedrības iesaisti valsts aizsardzībā, ir būtiski definēt un skaidrot, kādā veidā ikviens indivīds var iesaistīties valsts aizsardzībā atbilstoši savām spējām un interesēm. Pētījums uzrāda, ka tiem respondentiem, kuriem ir augstāka griba aizstāvēt valsti, ir arī augstākas zināšanas un izpratne par visaptverošu valsts aizsardzību un rīcību krīzes situācijā. Tas nozīmē, ka visaptverošas valsts aizsardzības ideju var efektīvi izmantot, lai celtu Latvijas sabiedrības kopējo gribu aizstāvēt valsti, taču iedzīvotājiem ir nepieciešama konkrēta skaidrība par savu lomu un uzdevumiem valsts aizsardzībā.
- Latvijas mazākumtautību izteiktāka atsvešinātība no valsts ir viens no faktoriem, kas pasliktina kopējos Latvijas sabiedrības gribas aizstāvēt valsti rādītājus. Tāpēc savstarpējā cieņā balstīta komunikācija ar Latvijas mazākumtautībām, kuras mērķis ir stiprināt mazākumtautību piederības sajūtu Latvijas valstij, ir būtiska visaptverošas valsts aizsardzības kontekstā. Īpaša uzmanība jāpievērš arī civilmilitārajām attiecībām ar Latvijas mazākumtautībām, jo uzticēšanās līmenis Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem un Zemessardzei respondentu grupā, kas ģimenē lieto krievu valodu, ir uz pusi mazāks nekā grupā, kas ģimenē lieto latviešu valodu. Tāpat jāmeklē veidi, kā uzrunāt Latvijas mazākumtautības saistībā ar starptautiskās politikas un drošības jautājumiem.
- Grupās, kuras ir gatavas aizstāvēt valsti militāra uzbrukuma gadījumā, ir augstāka uzticēšanās valsts pārvaldes iestādēm un pašvaldībām, informētība par šo iestāžu darbību, kā arī pārliecība, ka tās darbojas kopējam labumam un ir ieinteresētas iedzīvotāju viedokļa uzklaušanās. Tātad gribā aizstāvēt valsti ir klātesošs savstarpīguma princips – ja cilvēkiem ir pārliecība, ka valsts darbojas viņu labā, tad viņi ir gatavi darboties arī valsts labā. Nostiprinot šādu pārliecību, iespējams, varētu celt arī Latvijas valstiskās neatkarības kā vērtības nozīmi, kas ir būtiska sabiedrības iesaistei valsts aizsardzībā, bet šobrīd ir nepietiekama.
- Vēsturiski varonības piemēri veicina gribu aizstāvēt valsti, tāpēc ir jāveicina Latvijas sabiedrības zināšanas par Latvijas vēsturi. Īpaša uzmanība vēstures komunikācijā jāpievērš arī Latvijas mazākumtautību vēsturei, lai mazākumtautības sevi identificētu ar Latvijas vēsturi un izjustu augstāku piederību un līdzdalību Latvijas kā valsts vēsturiskajā attīstībā.
- Mediju patēriņa ziņā būtiska atziņa ir tā, ka latviešu valodas informatīvajā telpā iespējams uzrunāt tikai aptuveni pusi Latvijas mazākumtautību, tomēr Krievijas valsts kontrolēto mediju patēriņa ziņā nevar konstatēt būtiskas atšķirības grupās, kurās ir augsta un zema gatavība aizstāvēt valsti. Tāpat arī var konstatēt, ka diversificējas jēdziens “Krievijas mediji”, jo Latvijas mazākumtautības patērē arī Krievijas opozīcijas mediju veidoto saturu. Kopējā mediju patēriņa ziņā iezīmējas dažādu komunikācijas kanālu konverģences tendence, kā arī sabiedrības spēja kritiski vērtēt mediju saturu un tā ietekmi uz Latvijas sabiedrību.

Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija
Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs
Ezermalas iela 8, LV-1017, Rīga, Latvija
<http://www.naa.mil.lv>